

321

EX LIBRIS
J. B. HALVORSEN

H
536
Om

Den danske Stil

e t F o r s ø g

ved

K. L. Rahbek

Professor.

Scribentis — otia quaerunt.

Ov. trist. El. I. libr. 12

• Kjøbenhavn 1802.

Trykt og forlagt af Direktør Joh. Fred. Schultz,
Kongelig og Universitetets Bogtrykker.

20

THE GREAT

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

OF THE

Vor Betsalenheds
Ypperste
Abfalons og Gerners
Mindetalere
min Ungdoms opmuntrende Belyndere
mine senere Aars hædrende Venner
Medlemmer
af Selskabet til de skønne Videnskabers
Forfremmelse

med ærbødig og erkjendtlig
Høiagtelse og Hengivenhed
helliget.

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

1840

Til Læseren.

Man har paa en for mig meget smigrende Maade
bebreidet mig, at jeg saa gierne gav mine Arbej-
der Navn af Forsøg. Atter fremkommer imid-
lertid et Skrift med denne Titel, og det, om muel-
ligt, endnu mere efter min inderste Overbeviisning,
end ved noget af de foregaaende var Tilfældet; thi
ærligen vedgaaer jeg, at nærværende er langt un-
der, ikke blot, hvad jeg under andre Omstændighe-
der haabede at kunde frembringe over dette Emne,
men endog, hvad jeg, da jeg først i dette Aar
lagde Haanden paa Arbeidet, troede at torde love
mig deraf. Vist nok kan jeg til enhver Tid for

mig anføre de samme Undskyldninger, som min Ven
 Hr. Dichmann i Fortalen til sin Grammatik —
 et Værk, hvis Skarpsindighed og Flid under flige
 Omstændigheder fortjener dobbelt Beundring — har
 troet, at maatte beraabe sig paa; men uendelig
 fordoblede dette nu, da alle fredelige og litterariske
 Syslers Afbrud afvigte Sommer saaledes opdyn-
 gede Arbeide af alle Slags over mig, da jeg igien
 kom dertil, at jeg kun høist fragmentarisk, og ofte
 efter et Mellemrum af flere Uger, var istand til
 at staae enkelte ved mangfoldige høist heterogene
 Sysler deelte Timer til at fortsætte dette — egen-
 lig for de ældste af den mig paa Hofpræst Chri-
 stianis Institut betroede Ungdom, foretagne — Ar-
 beide, der uundgaelig maatte lide under denne
 Arbeidsmaade. Hertil kommer endnu, at jeg dob-
 belt i denne Forsatning maatte sande min ovenom-
 talte Vens Ord i samme Fortale: "Man være end
 nok saa bekiendt med sin Nations Litteratur, man
 vil dog skuffes, naar man fæster Lid til Hufom-

nielsen"; at altsaa mange maaskee fremfor de anførte høistpassende Exempler ikke, i det mindste ikke i det fornødne Dieblit, vilde falde mig ind, eller ved min Søgen — saa meget mere, da saa mange af vore bedste Arbeider ere omspredte i vidtløftige periodiske Bøger, eller udkomme enkelt tildeels som Manuskript for Benner — komme mig for Die.

Med alt dette vover jeg at troe, at dette mit Forsøg, uagtet alle sine Ufuldkommenheder, dog, i Mangel af noget bedre, vil indtil videre bøde paa et ofte beklaget Savn i vor Litteratur, og af den Aarsag saameget snarere møde en Overbærelse, der vilde opmuntre mig, naar bedre Tider skulde komme, ikke blot at stræbe at nærme det mere til den nu savnede Fuldstændighed og Fuldkommenhed, men og maaskee at udvide det tillige til dansk Rhetorik og Poetik; ligesom jeg og haaber, at jeg, ved snart at udgive anden og sidste Deel af den danske Exempelsamling eller Læsebog, skal lette dette For-

søgs Brug, og maaskee gjøre det nyttigere for de
Skole; eller Privat-lærere, som kunde ved deres
Undervisning vilde betiene sig deraf.

Ballehuset, d. 30 Decbr. 1801,

K. L. Rahbek.

I n d l e d n i n g.

1 §. **Stil** betyder nuomstunder Tankernes skriftlige Foredrag; det er i det mindste ikke almindeligt at anvende dette Udtryk paa det mundtlige, hvorom man, til at betegne de samme Egenskaber, heller betiener sig af Udtrykket Sprog. Egenlig kommer Ordet Stil fra det Redskab, Romerne brugte at skrive og udslætte med, som kaldtes Stylus, og hvis Naavn snart, ligesom hos os Ordet Pen, brugtes til at betegne Skrivemaaden.

2 §. Da Tankernes skriftlige Foredrag skeer ved Ord, bliver i denne Henseende toende Hovedstykker at betragte: 1) Ordenes Valg, 2) Ordenes Sammensøining; og begge disse lade sig igien betragte a) med Hensyn til Betydningen, b) med Hensyn til Velklang.

Første Kapitel.

Om Ordenes Valg i Hensyn til Betydningen.

3 §. Ved Ordenes Valg, i Hensyn til Betydningen, finde fire Fordringer Sted; den første er Reenhed, den anden Rigtighed, den tredie Tydelighed, og den fjerde Passelighed.

4 §. Ordenes Keenhed bestaaer deri, at de virkelige høre til det Sprog, der skrives i, saaledes som det nu tales, og skrives, eller i det mindste forstaaes.

5 §. Ordenes Keenhed fordrer da for det første, at man vogter sig for alle ufor nødne fremmede Ord. Der siges med Flid ufor nødne; thi til mange fremmede Ting er det fornødent, at vi beholde det fremmede Ord; da vi hos os ikke have noget, der svarer til dette Begreb. Saaledes vilde det f. Ex. være høist latterligt, om man vilde prøve at fordanske Bonapartes Titel, og kalde ham istæden for første Consul — som man ikke stort mindre latterligen har gjort med Roms — første Borgemester; saaledes vilde det bringe til høist urigtige Forestillinger, om man vilde sige: Frankrig var inddeelt i Stifter, Syssler, Herreder, Amtor, istæden for Departementer; ogsaa vinde saadanne fremmede Ord, som komme ind med en fremmed Ting, saare let Optagelse, og snart Borgerret i Sproget; saaledes ere næsten alle de Ord, der vedkomme vort Kirkevæsen, saalidet man nu lægger Mærke dertil, oprindelig fremmede som det, saasom Kirke, Prædiken, Biskop, Provst, Degn, Messe, Psalme, Klætter o. s. v. Ligeledes i mange Videnskaber, Kunster, Haandteringer o. s. v. Det latterlige Puristerie, som vilde i Midten af forrige Aarhundrede ombytte alle fremmede Ord med nyprægede danske, er noksom bekjændt, og beleet.

6 §. En anden Sag er det, naar der i selve Sproget habes et antaget og i hver Henseende ligesaa brugeligt Ord, da det enten bliver Skiadesløshed, eller Ukyndighed, eller Affectation at betiene sig

af det fremmede Ord; dette var i Begyndelsen af sidste Aarhundrede Moden, og finder man derfor, at den Tid's Skribenter endog ligesom søgte en Vre i at anbringe den, saasom Holberg L. B. S. 79: "Men som intet Menneske paa Jorden er uden Lyde, saa tillægges denne store Konge en Slags Hastighed og Overilelse, saa at han var prompt til at straffe endogsaa med egen Haand - - - Det er troeligt, at han har arvet denne Uvalitet efter sin Frue Moder Dronning Sophia, hvilken brugte baade Riis og Svøbe for at holde sine Domestiquer i Ase." Vi finde her trende fremmede Ord, hvoraf de to sidste, Domestiquer og Uvalitet, uden mindste Tab kunde været ombyttede med danske; da derimod det tredie, prompt, har den Fordeel — som fremmede Ord ikke sjælden have — at det lader Tanken blive ligesom i et Halmørke.

7 §. Hvad der gjælder om fremmede Ord, gjælder og om slige Ord, som enten endnu ikke ere optagne i Sproget, eller ere — saa at sige — udstødte eller udfaldne deraf; saavel som om saadanne, der kun bruges og forstaaes paa enkelte Stæder, eller i enkelte Kredse, hvor man ikke kan siges, at tale Sproget vel. Vi ville betragte hvert af disse Tilfælde for sig.

I. Der kan ustridig gives Tilfælde, hvor det er nødvendigt at præge et nyt Ord, for at udtrykke et nyt Begreb, eller en ny Skattering af et Begreb; og det er da ikke blot at tilgive, men og at billige, saafremt det nye Ord ikke alleene tages af Sprogets eget Metal, men og bærer dets Præg; saa at det Begreb og den Skattering, det skal udtrykke, strax fattes

og falder i Dinene. Saaledes kan man f. Ex. uden tvivl ved rigtig Anvendelse af Endestavelserne lig, bar, som, og Forsætningerne Van, Nis og U, af bekjendte og gangbare Ord uden Anstød danne nye, der udtrykke en hidtil manglende Skattering. Ogsaa bliver dette, jo meere end vis philosophisk Granskningsaand udvikler sig hos en Nation, alt meere og meere fornødent. Men hovedsagde allerede i Sproget et godt og brugeligt Ord, eller det Ord, man vil indføre, enten ikke er af ægte dansk Oprindelse og Form, eller ikke strax ved første Blik forstaaeligt, bør man være saare varsom dermed. Man læse f. Ex. følgende, hvor de nyprægede Ord neppe vilde finde Bifald: "Vi saae i ham den regierlyge Tyran, "i hvilken Hævn og Usindighed undertrykker alle de "ringere Sindsørrelser." Cor. Saml. i B. S. 17; et Skrift, hvor udanske Udtryk udstiæmme det meget Sunde og Gode.

II. Ligeledes forholder det sig med de Ord, som vel engang have været i Brug, men af en eller anden Aarsag ere tabte; jo længere og meere de ere af Brug, og især jo mindre beslægtede de ere med nubrugelige Ord, jo meere varsom maae man være med at anvende dem. Saaledes var det f. Ex. med Ordet Nabry og Nabryst, som nyskæbte Skrift vilde paatvinge Sproget paa ny, istæden for det vist nok ikke allevegne rigtige Skinsyge; saaledes med flere gamle Ord, som man deels i Vers deels i Prosa til forskjællige Tider har vildet oplive.

III. Der gives Ord, som ikke, eller i det mindste ikke i visse Betydninger, bruges uden i enkelte Egne, enkelte Kredse, enkelte Haandteringer o. s. v.,

og som derfor ikke kunne regnes til Sprogets egenlige gangbare Mynt; ogsaa her maae tages Hensyn paa deres Fornodenhed, Forstaaelighed, og Overeensstemmelse med Sprogbrugen, inden man gior Brug deraf. Det er et meget roesvaerdigt Foretagende, at man adskillige Stæder har begyndt at samle Provincialismen; ogsaa vil der blandt disse findes mange, der enten umiddelbar, som de ere, eller og med en hoist ringe Forandring, kunne bringes i Omlob; og har Sproget i seener Aar virkelig ikke lidet beriget sig paa denne Maade; men naar f. Ex. i visse Egne af Jylland knap betyder snart, naar andenstedes gemeen betyder omgængelig, naar i Bergen, som en Digter fortæller os, en Tærte betyder en Bolle Punsch, er det hverken at formode, eller forlange, at disse Ord i denne Betydning skulle blive almeengangbare. Samme Beskaffenhed har det med Haandteringernes Sprog; meget er der ogsaa i dem, som fortiente at optages; saaledes har en af vore første Prosaister fra en Fabrik bragt mig Ordet at dybe; saaledes har vort Sæesprog, vort Agerbrugsprog mangfoldige hoist lykkelige og kraftfulde Ord, der endnu ikke ere komne i Bog- og Omgangs-sproget; men naar f. Ex. ved Veiarbeidet en Stamper hedder en Tomfrue, naar paa mangfoldige Professionsudtryk det udenlandske Stempel viensynlig sidder, er der ingen Grund til at indføre disse til at betegne Begreb, hvortil Sproget har andre bequimmere Ord. I end hoiere Grad gielder endnu dette om Ord, som ikkun skylde en enkelt Kredts deres Oprindelse; vist nok lykkes det undertiden disse under Beskyttelse af en yndet især comist

Skribent at naae en Slags Borgerret, saasom Ordene Perial, og Rykker; men i Almindelighed falde de efter et kort Dognliv tilbage i deres Intet, som f. Ex. med Ordene Kakkorum, Sif o. fl. d. l. har været Tilfaldet.

8 §. Man har i Henseende til det beslagtede tydske Sprog anmærket, at jo meere Gienstandens Værdighed tager til, jo meere aftager — ligesom det overgioneste Comiske til den strengeste Alvor — den Frihed at bruge Ord, der ere laante af fremmede Sprog; samme Jagttagelse lader sig og giøre ved vort; man sammenholde f. Ex. Virkningen af det fremmede Ord hos Wessfel:

Da kan du sige allensals,

Hr. Medikus - - -

med Tullins:

Og Bierge bæve selv ved denne ny Gevalt
eller med Ewalds:

saphirne Luft!

hvorhos dog ogsaa ved vort Sprog er at iagttage, at det er egenlig de fra nyere Sprog tagne Ord, der ikke passe til det Alvorlige og Høitidelige; at derimod Ord, som ere tagne af det Grædske, ogsaa hos os ere — naar de blot almindelig forstaaes — den alvorlige Digtetekunst og Veltalenhed saare fordeelagtige, saasom Harmonie, Melodie, Phantase, Philantrop, Chaos o. fl. d. l.; ligesom og Ewald har lært os, at i gudelige Venner de hebraiske Benævnelser giøre en særdeles majestætisk Virkning; som:

Altting skee til Elschadais Vre!

Jo meere derimod Sproget nærmer sig til den daglige Tale, jo meere det er forbundet med et Begreb om Videnskab, Lærdom eller Verdenstone, jo snarere tilgives, og taales nyere fremmede Ord, endog der, hvor vi synes at have egne, men som undertiden just, fordi de ere af vort Sprog, for tydeligt og stærkt betegne det Begreb, man blot vil antyde.

Hvad de ældede og af Brug komne Ord angaaer, da synes det og især Digtekunsten, og enten den høitidelige, eller og tværtimod den lunefulde, Prosa eget at indføre dem paa ny, især ved Behandling af Emner af vor egen Oldtid, hvor de ligesom kunne synes at høre til Costumet; hvorhos dog stedse maae agtes paa, at de ere forstaaelige; derimod synes de i daglig Tale, i Underviisning, i Breve o. s. v. ikke let at kunde finde Sted.

Om den Ret at skabe nye Ord er megen Tvist; midlertid paaastaae Tænkeren og Digteren den begge, og uden Tvivl med Føie, den eene til at betegne de nye Udviklinger af Forstandsbegreberne, den anden til at udtrykke nye Skatteringer af Følelsen; ogsaa her har den Skribent, der — saa at sige — følger Middelbanen, mindst Fordring paa denne Rettighed; kun maae en tydsk Grammatikers Erindring, at den, der vil danne nye Ord, maae have saavel Begreb, som Sprog fuldkommen i sin Magt, vel have i Tanke.

Ogsaa visse Egnes, og selv visse Kredsens og Haandteringers særegne Ord — cant words, som de Engelske kalde dem — kunne, især i det Comiske, faare hældigen anbringes, hvorpaa Holberg, Wessels, Heiberg, L. C. Brun, Falsen o. fl. vrimsle af Exempler.

Tilfødt er det maaskee ikke upassende at tilføie, at Bruget af forældede Ord med et Kunstord kaldes Archaismer, af nyprægede Teologismer, af visse Egenes Provincialismer, af fremmede, efter deres Oprindelse Gallicismer, Germanismer o. s. v., og endelig alle disse Feil tilsammen Barbarismer.

9 §. Men om og de brugte Ord ere reent Dansk, er det derfor ikke afgjort, at de ere rigtigt Dansk. Ordet kan virkelig være i Sproget, men har en anden Betydning, end den, hvori det her skulde tages; i saa Tilfælde sige vi: Udtrykket er urigtigt. En af vore ypperste Skribenter siger s. Ex.: "Semitamis blev først bestikket". Efter dette Ords rette Betydning skulde det betyde, at hun blev beruset, men her staaer det for: at hun fik Foræringer; hvilket altsaa er urigtigt. I et af vore sandest lyriske Digte hedder det:

Du gav os de fage

De roelige Dage.

Ustridigen var det ikke her Digterens Hensigt at sige hurtigbortilende, som er hiint gamle Ords rette Betydning; men han har meent skionne, fagre; dette Udtryk er altsaa urigtigt. Til Rigtigheden i Ordens Valg udtræves altsaa, at vi bruge Ordene i den vedtagne og gangbare Betydning.

10 §. Den tredie Egenstabs er Tydeligheden; som bestaaer deri, at man — som Quintilian siger — ikke blot kan forstaae, det vi sige, eller skrive; men at man ikke kan andet end forstaae det. I selve Ordens Valg er det sældent, man forseer sig mod denne Regel, med mindre man tillige overtræder een af de foregaaende, og enten, ved at bruge udanske

og ugangbare Ord, tilfødesætter Keenheden, eller, ved at tillægge Ordene en urigtig Betydning, Rigtigheden af Sproget.

II 9. Den fjerde Hovedegenſkab er Ordene Pasſelighed : deres nøiagtige Overeensſtemmelse med det, vi vilde ſige, og ſaaledes, ſom vi vilde ſige det. Til at betegne eet og ſamme Hovedbegreb gives ſom ofteſt flere Ord, men hvoraf hoert medfører ſit eget Bibegeb. Det er da ikke ligegyldigt, hvilket blandt diſſe eenſtydige eller — ſom en nyere ſkarpſindig Sproggrandſker har kaldt dem — meningslignende Ord, vi betiene os af. Ordene døe, falde, omkomme, henſøve, betegne ſamtlig et Begreb; men hver fatter let ſelv, at det ikke er paſſeligt at ſige: vor brave Thura døde paa Indfødsretten, eller vor uforglemmelige Suhm faldt efter nogen Tiids Sygeleie; at man ikke kan ſige: Fredrik Sneedorff henſov ved et Fald fra en Poſtbogn, eller at Oldingen Drackenbergs omkom i ſit hundrede og nogle og fyrgetyvende Aar. Maaskee kan man med Føie paaftaa, at ogsaa vort Sprog for den ligesaa kyndige, ſom ſkarpſindige Sproggrandſker ingen aldeles fuldkomne Synonyma, aldeles eensbetydende Ord har; og det vilde være en overmaade ſtor Fortieneste af Sproget, om en dette Arbeide voren Mand vilde forſætte, og fuldføre det af vor Sprog ſaa hyperligen begyndte Værk, der gjør os opmærksomme paa de forſkiellige Betydninger af adſkillige Ord, ſom man ſaa ofte i Almindelighed bruger iflæg. Jo videre og almindeligere et ſaadant beſemt Begreb om Ordene egentlige og nøiagtige Betydning udbreder ſig, jo meere uddannes Spro-

get. Dette hindrer imidlertid ikke, at endog da, naar Forskielligheden af de meeningslignende Ords Betydning er sat i sit fulde Lys, der jo kan findes Tilfælde, hvor det kan omtrent være ligegyldigt hvilket af flere — skiondt ikke af alle — meeningslignende Ord man bruger. Naar vor Baggesen i sine comiske Fortællinger omtaler sin Jappes Ven Peer Usen, kalder han den vøxelviis med det almindelige Navn Hesten, eller med de meere specielle Beest og Krik; derimod vilde han ikke lettelig kunde kaldet det Gangeren; ligeledes kunde vor P. H. Friemann i de maleriske Linier:

Sin raske Fod den stolte Ganger hæver,

Den grønne Heede flyer, og ved dens Fodslag hæver,
kun med Vanskelighed brugt Ordet Hest (skiondt maaskee Singst) men umueligen noget af de andre, der betegne en Bondehest af ringe Gestalt og Værdie. "Ordene Bierg og Fjeld — siger en ovenomtalt Sproggrandster — kan vel Digteren, men ikke den physiske Geograph, skrive islang". Erindre vi os imidlertid de to deilige Linier, hvormed Balders Død begynder:

Egn, som stolt af trygge Fjelde

Koelig trodsfer Himlene,

vilde vi lettelig føle, at der ogsaa gives Tilfælde, hvor Digteren ikke, uden at forseile det, han netop vilde sige, kan ombytte disse Ord.

12 §. Men det er til Udtrykkets Passelighed endnu ikke nok, at Ordet fremstiller den Ting, vi ville henvende Opmærksomheden paa, noiagtigen, som den er; det maae tillige fremstille den fra den Synspunkt, hvorfra vi ville have den seet. Naar

Baggesen nævner os den Bondehest, vi før omtalte, med de ovenanførte Navne, er det hans Hensigt, at fremstille os dens Ringhed fra den latterlige Side, paa det at dens formeente Fjorsfremmelse til Borgemeester skal giore desstørre Virkning paa os; naar derimod en Variant i vor Storms Vise over Bernstorff den første læser:

See det udtralte Dyr, som tager

I sine Herreris Baande Deel,

er det vel og Digterens Tanke, at fremstille os samme Gienstand, men i en anden Hensigt, nemlig for at opvække vor Medynk. Saaledes lader sig naturligtvis tusende Forskiælligheder angibe; den eene vil vække Beundring for Erobreren, og fremstiller ham, som en Løve, den anden Uffkye for ham, og sætter blot Artsnavnet Rovdyr istæden for Slægtsnavnet Løve; een vil fremstille en Sag fra en stor og ærverdigg Side, en anden fra en latterlig; og dette leeder os til en Underinddeeling, som beqvæmest her lader sig anbringe, nemlig mellem de ædle, og de uædle eller lave Udtryk.

13 § Der gives i Sproget — siger Beattie, en skarpsindigg engelsk Philosoph — tree Slags Ord: Nogle ere aldeles nødvendigg, bruges af Folk af alle Stænder, og finde Sted i enhver Skrivemaade; disse udgiore saå at sigge Sprogetis Legeme, og man kan hverken sigge om dem, at de ere gemeene eller ædle; andre derimod have en egen Værdigg, fordi de ikke bruges uden enten i ophøiede Værker, eller af anseete og høie Personer, eller ved høitideligg Leiligheder; atter andre kaldes tværtimod i egenlig Betydning lave, fordi de enten blot bruges af Perso-

ner uden Opdragelse, eller af andre kun i Hverdags- samtaler, eller fordi de anvendes til at betegne ubetydelige og foragtelige Gienstande". For at faae tydeligt Begreb herom, behøver man kun at gienkalde sig de trende Ord bedrage, svige, og snyde. Det første er af de almindelige Ord, som ved enhver Leilighed lade sig bruge, skiondt efter Omstændighederne enten det eene eller det andet af de tvende andre er passeligere; det andet er derimod af de ædle Udtryk, som kun bruges i høitidelige Anledninger og om vigtige Ting; det tredie derimod er et gemeent Ord, som altsaa passeligen udtrykker Sagen, naar det kommer an paa at viise den i sin heele gemeene Gestalt. Jeg siger saaledes: Mennesket bliver ofte bedraget, snart i sine Forventninger, snart i sine Vestræbelsler; jeg siger: Held det Folk, som ikke sviger sig selv, om det end sviges af sine Hundtsforvandre; men jeg siger: vore Smugleres og Pugeres Snyderier gaae videre, end nogen skulde tænke. Det er en meget rigtig Anmærkning af den ypperlige Veltalenheds Lærer Quintilian: at alle Ord, nogle faa undtagne, som ere uanstændige, (hvilket de kunne være saavel fra den physiske Side ved deres Dømmelighed, som fra den moralske ved deres Uteerlighed) et eller andet Sted kunne siges passeligen; kun kommer det naturligtvis an paa, at have saavel Sproget, som det, man vil sige, tilfulde i sin Magt, og især aldrig at vilde tale eller skrive bedre, end Emnets Natur og ens egen Evne tilstøder.

146. De ovenfor ansførte Exempler maae endnu lede os til een Inddeeling, som i Henseende til Dr.

denes Valg er meget betydelig. Nogle af de Ord, vi der anførte, vil det let falde os i Minde, staae i deres egen rette Betydning, saasom at døe; andre derimod i en antaget, saasom at hense. I det første Tilfælde, naar Ordene bruges til at betegne det, hvortil de først ere udnævnte — siger Quintilian — kaldes de egenlige; i det andet, naar de ved Stedet faae en anden Betydning, end de af Naturen have, kaldes de — siger han — figurlige. Af de sidste finde til alle Tider, i alle Sprog, hos alle Folkelag, og i al Slags Tale, uendelig mange Sted. Efterhaanden, som Forestillingerne, de vare nu sandfelige, eller aandige, udvide, og forøge sig, kommer man til at trænge til nye Ord for at betegne dem; og for at blive desfatteligere, laaner man ofte et Ord, der betegner en bekiaendt lignende Gienstand. Dette er Tilfældet med de fleeste Udtryk, der betegne immaterielle Gienstande; gemeenlig have disse laant Navne fra sandfelige, som man før kiendte, og altsaa før havde Navne til; og ikke sjælden er det endog blevet Tilfældet, at disse Ord have ligesom ganske tabt deres oprindelige Betydning, og bruges blot i den antagne. Dette er s. Ex. Tilfældet med Ordene Begreb, Lemme, Udtryk, fatte, Indsigt o. ut. a.; nogle bruges veyeløis snart i egenlig, snart i figurlig Betydning, som Smag, Sjelstse, Bevægelse, Udsigt, forestille o. s. v; atter med andre foretager i de dyrkede Sprog den forfinende Smag nogle Forandringer efter Omstændighederne, saasom at opdrage og drage op, oversætte og sætte over, o. a. fl., hvorom siden.

15 §. "Men — som Cicero ikke mindre skönt end findriigt lærer os — ligesom Klædning først er opfundet for at holde Kulden ude, men siden ogsaa begyndt at bruges til Legemet's Prydelse og Værdighed, saaledes har man indført figurlige Ord's Brug af Mangel, men til Lyst gjort den hyppig." Ikke blot, naar vi ikke vide, eller ikke mindes det egentlige Ord, men og naar det egentlige Ord ikke fyldestgør os, ikke er os pæfeligt, ikke ædelt eller værdt nok f. Ex., betiene vi os — ofte uden at vide det — hyppigen af figurlige Udtryk, hvorpaa især Lidenskaberne og den opflammede Phantasies Sprog give os utallige Exempler. Saaledes kalder den opbragte Almuesmand sin Modstander en Hund, et Usen, eller andet saadant i hans Dine foragteligt Dyr; saaledes kalder Elskeren sin Elskede, eller Moderen sin Dæggeglut en Engel; saaledes kalde vi den, hvis høimodige Tapperhed overgaaer vor Forestilling, en Løve, og derimod den Feige en Hare; o. s. v.

16 §. Et saadant figurligt Udtryk, der forsætlig som pæfeligere vælges istæden for det egentlige, kaldes en Tropus, og have de gamle Sprog lærere angivet fire som de fornemste af disse; den første kalde de Metaphor, et Navn, som vel undertiden bruges til at betegne heele Arten, men som dog i sin egentlige Bemærkelse kun tilkommer den Trope, naar en Gienstand nævnes istæden for en anden, hvormed den har Liighed; saaledes vare de nysansorte Troper, Løve, Hare, Engel o. s. v. samtlig Metaphorer, saavel som hiine ovenansorte figurlige Udtryk Smag, Begreb o. s. v. Naar det

f. Ex. i Ewalds bekjendte Kong Christian stod
(L. B. 163) hedder:

Hans Børge hamrede saa fast,
er dette en Metaphor, valgt for at give Udtrykket
meere Fynd, end det egenlige huggede her vilde
have; ligeledes, naar det sammesteds hedder:

Kra Danmark lyner Tordenstiold,
er dette lyner her kraftfuldere, end strider, og meere
poetisk end flyder vilde være.

Den anden Tropus, som og idelig forekommer,
da man af samme Grund ombytter tvende Udtryk,
der staaer i naturlig Forbindelse med hinanden, saa-
som, naar man sætter Aarsagen for Virkningen,
Redskabet for den Handlende, Stedet for det, der
er paa, Tiden og det, deri skeer o. s. v., og om-
vendt, kaldes af de gamle Kunstlærere Metonymie;
saaledes siger man hyppig i daglig Tale at læse So-
mer, at ynde Ewald, heele Zuset har Kopper; na-
turligviis finder det ikke mindre hyppig Sted i
Skriftsproget; f. Ex.:

Danmark! Danmark! hør vor Stemme.

Thaarup.

Bød Riisbrichs blanke Sværd.

Sander.

Dannerfolkets store Dag.

Den tredie Tropus kaldes af de gamle Kunst-
lærere Synechdoche, hvor man snart sætter det
Større og Meere for det Mindre og Ringere, og
snart igien omvendt; ligeledes Slagset for Slægten,
Slægten for Individet o. a. dl. : ombytter Begreber
af større og mindre Omfang. Saaledes siger man
f. Ex. i daglig Tale at betræde ens Dørtærskel, et

godt Hoved, en rund, eller krum Haand; og saaledes ogsaa Skribenten:

Den unge Frihed smiler dig imøde
Fra Bondens lykkelige Tag.

Thaarup.

Alt Gothens Hielm og Zierne brast.

Ewald.

Du Dødelige!

Vor Albers Cæsar.

Danmarks Eden. Frankrigs Zelt.

Som den fjerde Trope have Kunstlærerne nævnet Ironien, der bestaaer i, at man siger just det Modsatte af det, man meener, og vil have forstaaet; saasom, naar man kalder en Nidding for en Zelt, en Pusling for en Kæmpe, og som langt fra ikke altid bruges til Haan, men ofte til Roes; som naar man f. Ex. sagde det erobresyge Danmark, det ukriegeriske Frankrig, den farrige Suhm, o. s. v.

17 §. Til disse maae vi efter den her vedtagne Inddeeling endnu lægge et Par, som, uagtet de ere nærbeslægtede med de foregaaende, dog med Foie kunne tilkomme at nævnes for sig. Den første af disse er Hyperbolen, hvorved Gienstandene enten usædvanlig forøges eller formindskes, og som altsaa i visse Henseender kunde ansees, som en forstærket Synecdoche; f. Ex. naar Mennesket kalder sig selv et Støv; naar man siger "hele Byen", ja vel: "hele Verden kan være mit Vidne"; "paa Danmarks Skuldre baares Gerner til sin Grav". Den anden kaldes Vision eller Personification, og bestaaer i, at vi fremstille det Livløse som Levende, det mekanisk handlende som frit virkende, det Graværende, som

Nærværende; saaledes sige vi ofte en ugunstig Vind,
et stolt Træe, den venlige Maane, o. s. v.

End kneiser en Støtte paa samme Sted,
Som Norges Uvenner mon true.

Storm.

L. B. 153.

Udmattet Strømmen sig i Dalens Arme hviler,
Tit over Vidjens Top Rajaden søloklar smiler.

Colbjørnsen.

L. B. 236.

Hist rødmer Jægersborg fra lave Dal.

Pram.

L. B. 211.

Zael Guldblands fede Dal, hvor Liv og Frihed hersker,
Hvor Landmand egen Sæd med muntre Arme terfker,
Hvor Odelsbondens Skov opløfter stolten Top,
Men falder ved hans Nis, naar Slot skal kneise op.

Storm.

L. B. 491.

18 §. Da Marsagen til Tropernes Brug just er,
at man enten i Henseende til Udtrykkets Keenhed,
Rigtighed, Tydelighed eller Passelighed vil vinde
nogen Fordeel, maae dette naturligviis medføre væ-
sentlige Regler i Henseende til deres Brug. Først i
Henseende til Metaphoren.

Da vor egenlige Binding ved Metaphoren grunder
sig paa den Liighed, der er mellem den Siensstand,
Metaphoren egenlig betegner, og den, vi bruge den
at betegne, er naturligviis den første Regel, at der
imellem disse maae være en virkelig og sienssynlig
Liighed, og at altsaa Metaphoren ikke maae være
taget af ukjendte Siensstande, eller Liigheden alt for
langt søgt. Vore Dages fragmentariske Polyhistorie
har saaledes hos en vis Skole i et Naborige gjort
det til Mode i Vittigheds Skrifter, der ere til Al-

meenlæsning, at anbringe snart en chemisk, saa en astronomisk, saa en naturhistorisk Metaphor o. s. v., og det for større Nyheds Skyld gemeentligen fremsat i det fuldkomneste Kunstsprog; naturligtviis maae Virkningen heraf være tabt paa den, der ikke er indviet i denne Videnskab. Det samme gælder om dem, der ere alt for langt hentede, og saa at sige Metaphoreres Metaphorer, som er Tilfældet med dem, vi saa hyppigen finde hos de gamle islandske Digtere; naar f. Ex. Guldet hedder Vandfortærvren — fordi Ild metaphorisk bruges for Guid, og Ilden fortærer Vandet; eller Dragens Lyng; naar Gaugetornens Løglind betynder en Qvinde. Enhver Trope — og især Metaphoren, der er den dristigste af dem alle — maae, siger Cicero saare rigtigen, være beskeeden, saa den synes at være indbragt, og ikke indbrudt paa et fremmed Sted, og være kommet med det Gode, ikke med Magt.”

Men maae den ikke være taget af ukjændte eller alt for fjerne Ting, da maae Liigheden mellem de forbyttede Begreber heller ikke være alt for bekjendt eller for nær; Piile, og Ild, og Lænker, og Baand istæden for Kiærlighed ere saa forpidskede, at de første ere latterlige, og de sidste ingen videre Virkning giøre, med mindre man ved een eller anden Bi-idee veed at gibe dem ny Kraft; andre, som vi allerede have anført, have saa ganske tabt deres metaphoriske Kraft, at vi fuldkomnelig bruge dem som egenlige; atter andre ligne hinanden saa nær, at deres Forbytning ingen Virkning kan giøre; saasom naar man istæden for at piine, siger at nage, eller fortære, eller brænde. ”Billedet skal — som

en tydss skarpsindig Konstdommer anmærker [Bibl. d. sch. B. 15 B.] — være bekendt, men Liigheden ikke af sig selv falde i Dinene; det skal have en fiern, skult, og dog noie Liighed med Gienstanden.”

Ogsaa er det nødvendigt, at der sees paa Paa-
seligheden; da dette just er een af det tropiske Ud-
tryks store Fordeele, at det forhoier Virkningen ved
at leede Indbildningskraften paa en Ideerad, der
stemmer med Indtrykket, Skribenten har for Die.
Saaledes siger vor Sander om de engelske Krigs-
skibe, der omgav Prøvesteenen,

En Ring af sømmende Volkamer

Omtordner Lassens fiække Daner;

derimod nævner en anden af den Dags ædle Sangere
de Blokkibe, der faldt i de Engelskes Hænder, hoist
paafeligen de gamle Truge; ligesom han i selve
Kampen nævner dem de faste Blokke. Med samme
Paafelighed kalder den førstnævnte Digter Prøve-
steenen Lassens Taarn; medens de engelske mo-
bile Skibes Fordeel betegnes ved det heldige Ord:
Orlogsørne. At der ogsaa foruden dette Slags
Paafelighed maae have Hensyn til det Ædle eller
Uædle, Høitidelige eller Latterlige, Lidenskaber-
lige eller Koelige o. s. v., Skribenten har for Die,
følger af sig selv; saaledes vilde i ovenanførte Exem-
pel det ædlere Ord Vrag, istæden for det uædlere
Truge, giort Skade, da det her just gjaldte om at
fremstille hine Tropheer i deres fulde Ringbed.
Naar derimod i en ubenævnt Digters Sang, ved
Reisningen af Bernstorffs Støtte, den saa høilig
poetiske Omstændighed, at et Tordenflag ved reent

Luft hørets langt borte, i det Dieblif, Støtten reises, paa følgende Maade er udtrykt:

Fra Himlen hørets der en Squat,
vil enhver lettelig føle, at et uædelt Udtryk ikke paa noget mindre heldigt Sted kunde været anbragt. Tegnende Undersøgelser kan man i Henseende til de øvrige Forstiælligheder lettelig selv anstille; ligesom det og neppe behøves at anmærke, at der gives saavel væmmelige, som usømmelige Metaphorer, som ingen Passelighed til Venne og Hensigt kan undskylde.

For det tredie maae man vogte sig for at indblande Metaphorer blandt egenlige Udtryk, saaledes at een Deel af Sætningen maae forstaaes paa den eene, og een Deel paa den anden Maade. Man kan saaledes med en ovenanført Digter vel sige: En Ring af sømmende Vulkaner omtordner; men forandrer man det sidste Udtryk til det egenlige betydter, vil man strax føle Upasseligheden. Endnu urigtigere er det, hvis det er forstiællige Metaphorer, der saaledes stode imod hinanden; man prøve for Ex. at læse:

En Ring af gridste Orlogspræne
Omtordner;

og har denne sidste Regel tillige givet Anledning til den Advarsel, at man skal vogte sig for at sammendynge flere Metaphorer om een og samme Gienstand. Herhos maae man erindre, at Metaphoren er en saa dristig Figur, at den Net, at mynte nye, næsten udelukkelsesviis synes at være den opflammede Phantaste, eller den entusiastiske Lidenkab, egen; jo meere Foredraget nærmer sig den sindige Lænk-

fomheds, jo varfommere maae man være i Anvendelsen af saadanne Metaphorer, der ikke ved ideligt Brug ligesom have tabt deres tropiske.

19 §. Ogsaa ved Metonymiens Brug maae anvendes megen Forsigtighed, da den i sig selv er den svageste Figur, og ifølge heraf en Urigtighed i dens Anvendelse meere levende føles, ligesom den og meget lettelig kan medføre Toverdighed og Misforstand. Digteren siger f. Ex. ikke sjælden med Held Ceres, Kornets Giverinde, istæden for Kornet, eller Kornets Produkt Brød; men vilde nogen f. Ex. sige: "den sidste Hagl slog Ceres ned", vil man føle det Upassende heri. Man kan vel sige Dage for Tiid; men vilde nogen f. Ex. sige de lange Vinterdage istæden for den lange Vinter, maatte det usfridigen støde. Den Kolde Soel hos en af vore bedste Digtere er saaledes nok en for haard Metonymie istæden for Vintersolen.

20 §. Skiondt Synecdoche har større Grad af Livelighed end Metonymien, udkræver dog dens Anvendelse ikke mindre Forsigtighed. Vilde vi f. Ex. sætte en Deel for det heele, følger det naturligt af sig selv, at denne ikke blot maae være en udmærket Deel, men og tillige maae staae i siensynligt Forhold til det omhandlede. Saaledes kan man vel sige: hiin tappre Haand, istæden for Krigeren; hiin viise Haand, for Statsstyrelsen; hiin runde Haand, for den gavmilde; men det vilde f. Ex. være latterligt at sige: hiin fortryllende Haand istæden for Taleren, eller hiin grandstende Haand for Tænkeren; ligeledes vil enhver føle, hvor anstadelig en Virkning det vilde gjøre, hvis man istæden for Haand

f. Ex. vilde sætte Finger; ikke at tale om den latterlige Urigtighed, det f. Ex. vilde være at sige: da Dannebrog sprang, opoffredes nogle quæstede Hænder, som ikke havde været at redde.

Lignende Forsigtighed maae bruges ved at sætte Art for Slægt, og Slægt for Individ, og omvendt. Sætte man f. Ex. Ufrud istæden for Torne og Tidsler i det bekjendte bibelske Forbandelse over Jorden, vilde Indtrykket tabe usigelig; ligeledes hvis man undertiden sætte Slægtsnavnet Helt, Borger, Wiismand, Taler istæden for Cæsar, Cato, Plato, Demosthenes. Det samme gælder modsat; i Ewalds heilige Linier:

Tænk, at det gælder om
Menneskers dyre Liv!

vilde hvert Udtryk, der tilkiændegav en nøiere Forbindelse, være til Skade. Herved er tillige den Anmærkning at gjøre, at, naar man til at betegne een eller anden Slægt, eller Klasse, vil betjene sig af et Individ's Navn, maae man ikke allene være vis paa, at dette Individ er almindelig bekjendt, men og at det almindelig betragtes fra samme Synspunkt, hoorfra vi ville have det fremstillede Begreb seet; saaledes vilde f. Ex. en Kobespierre i Frankrigs Rødselsøpøke, og hos dens Tilhængere havt en ganske anden Betydning, end den, det nu almindelig vilde tillægges; saaledes støder man ofte hos Skribenter paa et eller andet ubekjendt Navn, som de uden videre bruge til at betegne en eller anden Klasse, uden at betænke, at deres Skrift dog ikke blot er bestemt for deres Kreds eller Bræge.

At der ogsaa kan gives Tilfælde, hvor Bruget af et bestemt Tal for et ubestemt, og af enkelt for mange, og omvendt kan medføre Utydelighed, og Urigtighed, behøves neppe at erindres.

21 §. Ironie, Prosopopæe, og Hyperbel kunne vi affatte kortere; da Ironien stælden ligger i Valget af enkelte Ord, men især i Sammensøiningen og Bendingen af det Heele; da ligeledes den Prosopopæe, som ved Ordnes Valg kan komme i Betragtning, næsten uden Undtagelse kan indbefattes under een af de andre Troper, som overalt intet er sædvanligere, end at et figurligt Udtryk paa een gang henhører under flere Classer, hvilket og er Tilfældet med Hyperbolen; Kun ville vi i det Sted tilføie den almindelige Advarsel, at, hvorvel en Skribent har Lov til, overalt, hvor blot Meningen ikke staaer Fare for at misforstaaes, istæden for det egentlige Udtryk at betiene sig af et andet, som ved dets Ideeforbindelse kan medføre Ideer, der tiene til at forstærke, eller forhoie Indtrykket, eller læmpe det efter hans Hensigt og Tars, følger dog af sig selv, at hvor en saadan Modification ikke behøves, eller søges, er Bruugen af virkelig tropiske Udtryk unyttig, upassende, og som oftest ufordeelagtig.

Andet Kapitel.

Om Ordnes Sammensøining i Henseende til Betydningen.

1 §. Ogsaa i Henseende til Ordnes Sammensøining blive Hovedfordringerne de samme fire: Reenhed, Rigtighed, Tydelighed, og Passelighed;

og da vi i foregaaende Kapitel have forklaret, hvad ved hver af disse forståes, bliver her at fremsætte, hvorledes disse i Henseende til Ordenes Sammenfoining kunne iagttages og overtrædes.

2 §. Ligesom Keenheden udkræver, at de brugte Ord skulle være danske, saaledes fordrer den og, at deres Sammenfoining skal være dansk. Strænge Kunstdommere drive endog denne Paastand saavidt, at de for vilde tilstøde et fremmed Ord, end en fremmed Ordfoining; da de meene, at man til Forsvar for denne sidste ikke engang kan beraabe sig paa den Fornødenhed, som i saa mange Tilfælde tiener fremmede, nye, eller ældede Ord til Undskyldning. Midlertid overtrædes denne Regel paa mange Maader, deels af vore Oversættere, der ofte ganske stobe deres Dansk i Originalsprogets Form; deels og af Originalforfattere selv, der snart af Mangel paa tilstrækkelig Sprogkundskab og Sprogsmag, deels af Higen efter et vist ualmindeligt Udseende, større Bellid, eller større Fynd, optage mangen fremmed, eller provincial, eller nygiort Ordfoining. Da saadanne Soloecismer ere en Overtrædelse af Grammatiken, eller rettere Syntaxen, troer jeg ikke at kunde giøre bedre end henvise i denne Henseende til vor saa fortiente Sproglærers Prof. Baden den ældres raisonneerde danske Grammatik, saameget meere, som man ikke kan forudsætte, at denne Bog kan være ukjendt for nogen, hvem der ligger Lag paa at danne sig en dansk Stiil.

3 §. Men om og baade Ordene og Ordfoiningerne ere reene, ere de derfor ikke altid rigtige: betegne ikke det, de efter Sprogets Natur skulde betegne.

Ofte findes f. Ex. det Tilfælde, da de samme Ord i een Ordfoining betyde andet end i en anden; saaledes have f. Ex. en stor Deel af vore sammensatte Verba en anden, og som oftest adlere Betydning, naar de staae som eet Ord, end naar Præpositionen er adskilt fra Verbum; saaledes er at opdrage en, noget andet end at drage en op; at oversætte, andet end at sætte over; saaledes gjør ofte Stædet, hvor en Præposition staaer, en betydelig Forskiel i Meningen; saaledes er at løbe en Ting om, andet end at løbe om Tingen; at sætte over en Bog, atter andet, end at sætte Bogen over o. u. m. d. l., som her ikke lader sig opregne, og hvori man desuden skalden forseer sig mod denne Egenskab, uden tillige at overtræde den næste Fordring.

4 §. Saa ualmindeligt, som det er, at man i Ordenes Valg, naar Keenhed og Rigtighed have vedborlig i Agt, forseer sig mod Tydeligheden, saa ofte er det Tilfældet med Ordfoiningen. Vi ville her ikke opholde os ved den Utydelighed, der grunder sig paa Mangel af tydelige Forestillinger hos Skribenten selv; thi da er det ikke Forfatterens Stil, men hans Tankegang, eller Tankemangel, vi have at besværge os over. Vi ville blot indskrænke os til at anmærke, at denne er hyppigere, end man maaskee forestiller sig, finder Sted saavel i Vittigheds som i Videnskabs Værker, og ligesaa hyppig reiser sig af en Higen efter at synes grundig og dybsindig, som af Tragten efter at være veltalende og pathetisk. Her have vi egentlig Fun at gjøre med den Slags Utydelighed, som kommer af en Mangel i Udtrykket; og denne have

have da Rhetorikerne inddeelt i tvende Slags: Ufor-
staaelighed og Tvoetydighed.

§ 9. Til Forstaaeligheden udtræves da, som
en romersk Konfliktør meget rigtig erindrer, at der
skal bruges de rigtige Ord, i den rette Orden, Slut-
ningen ikke være for langt udtrukken, og intet enten væ-
re tilovers eller fattes. Hvad Ordene's Valg angaaer,
have vi ovenfor undersøgt, og have kun her at til-
føie, at Uforstaaelighed saare let voldes, naar eet
og samme Ord bruges i forskjællige Betydninger,
saa rigtig endog enhver af disse kan være. Naar
jeg f. Ex. siger: "den anden Handling i Comedien
sej Rætter drager os ind i en ganske ny Handling,
der afdrager os fra den interessante mellem Hof-
raaden og hans Frue; men endnu værre bliver det
ved den i tredie og fjerde Handling, hvor især det
Foretagende, at kobbles sin Søster bort til Fyrste-
frille, synes at være en med Tritses stolte Character
ikke stemmende Handling; som der operalt her dyn-
ges saa megen Handling sammen, at en Cabinets-
ordre behøves i femte Handling til Knudens Opløs-
ning"; bliver det endog den opmærksomste Læser
umueligt tilsidst at udfinde, hvor Handling betyder
Act, Optog, og hvor det er: en Række Begivenheder.
Dist nok vil det sjælden være Tilfældet, at samme
Ord saa umiddelbar og hyppig ovenpaa hinanden
bruges i forskjællig Betydning, som her til Exempel
er skeet; men just fordi det er mindre paafaldende,
og derfor deslettere oversees, forvilder det ofte des-
meere, naar man længere henne i et Skrift finder
et Ord brugt i en anden Betydning, end vi i det
foregaaende ere bleve vante til at tage det i. En

lignende Feil, der begaaes ved utidig, ikke nøiagtig Afbøying med Pronomina relativa, voldes oftere Svetydighed end Uforstaaelighed, og henholder derfor til følgende §. Derimod maae her tilføies, at ligesom Uforstaaelighed kan komme af, at eet Ord bruges i forskiællige Betydninger, bliver den i vort nyere Skrifskriverie ofte forarsaget ved det, at forskiællige — tildeels søgte og figurlige — Udtryk bruges om een og samme Ting eller Person. Det vilde saaledes maaskee ikke være saa vanskeligt, at fremsætte Pendant til følgende Periode: "Ikke forfærdedes Hvidtfeldts Eftermand ved de fortærende Flamme, der omgave vor danske Cynægirus."

6 §. Hiin romerske Konstlærers anden Fordring var, at Ordene skulle staae i deres rette Orden. I Almindelighed antager man tvende Slags Ordfølge, hvoraf man kalder den første den grammatiske, den anden den naturlige; bestemtere vilde man maaskee kalde den første det ligegyldigere, roelige Foredrag, den anden den meere levende Interessés, denne være nu Forstandens eller Høiælsens. De Regler, som Grammatiken foreskriver Ordfølgen, maae efterkommes i dem begge, saafremt man ikke vil forsee sig mod Sprogets Reenhed. Anderledes forholder det sig derimod med de Vedtægter, som man fra det roeligere ligegyldigere Foredrag har abstraheret, og som ikke finde Sted uden for dette. Midlertid maae, hvilken Ordfølge end Vænet medfører, Uforstaaelighed stedse omhyggelig undgaaes; der maae derfor sørges for, stedse at sætte ethvert Ord paa det Sted, at dets Mæning og Sammenhæng saa hurtig og tydelig som mueligt

falder i Dinene; ydermeere maae man faa meget mueligt stræbe, ikke at adskille de Ord, der staae i noie Forbindelse med hinanden, o. s. d. l. Jagttagelser, som i Anledningen af Tvetydigheden, der endnu oftere er en Følge af Skiodesløshed hermed, blive at giøre.

7 §. Quintilians tredie Fordring, at Sætningen ikke maae trækkes for langt ud, hvortil vi med Føie kunne lægge, at der ikke maae sammendynes for meget og mangehaande i den, komme vi i det følgende nærmere til at oplyse, naar vi komme til den vigtige Lære om Periodens Eenhed; vi ville derfor gaae over til de to sidste Fordringer, at der for at forebygge Uforstaaelighed intet maae fattes, og intet være tilovers. Exempler paa begge Deele frembyde endog berømte Skribenter; til første Slags hører det af Prof. C. Cramer, som uoversætteligt, opgiøne Sted i Fiskerne:

Det er dem [de strandede] ei faa vel endnu. De skulde
 Dog ei fortvilede kun føle Dødens
 Udstrakte Arm, ei aandelose vente,
 Ei tænke sig, ei føle, giennemføle
 Det grumme Slag i hver udspilet Nerve.
 Dog ei omspændte af et haabløst Mærke
 Forgiæves martres ved et Glimt af Livet.

Her er udeladt et da, hvorved den heele Uforstaaelighed vilde være hævet: "Da skulde de dog ei". Mærkelige Exempler paa Uforstaaelighed ved det, der fattes noget væsentligt i Udtrykket, give ellers Avertissementerne i vore offentlige Tidender næsten daglig. Mindre hyppige ere de Exempler, hvor Uforstaaeligheden voldes ved Overflod, det ovenansførte Til-

fælde undtagen, naar man nemlig, for at gjøre det ret pynneligt, betegner en og samme Ting med saa mange forskiellige Navne, at Læseren tilsidst maa blive forvildet imellem dem, og ikke meere veed, hvad eller hvem han egentlig har at gjøre med.

§ 8. Hyppigere end fuldkommen Uforstaaelighed er Tvetydighed, der saa meget meere omhyggelig bør undgaaes, som Læseren meget tit bringes usforvarende derved paa Bilsdpor. De gamle Konstlærere have deelt Tvetydigheden i Equivocation, og Ambiguitet. Equivocation er, naar man betiener sig af Udtryk, som have meere end een Betydning, uden at sørge for, enten ved Ordforningen, eller ved Tilføielse af andre bestemmende Ord at have Tvetydigheden. Et bekiaendt Lysspil har vlist, hvad Tvetydighed Partiklen eller kan forarsage, naar det er naagjort, enten den staaer disjunctiv eller copulativ; ligeledes, naar man vilde sige: "den Brig, der skød Provesteenen langskibs, gjorde den ikke den mindste Skade", maatte naturligtviis Læseren være uvis, om det skulde sige, at dette Skib ikke gjorde hiint nogen Skade, eller, at det gjorde det vel saa stor Skade, som de større. "Jeg har det fra en vis Mand"; her er det fuldkommen tvetydigt, om det er en paalidelig, eller en ubenevnt Mand jeg meener; siger jeg derimod: "den liden Brig gjorde ikke Provesteenen mindste Skade, eller: det var ikke den mindste Skade, den Brig gjorde"; "den Mand, jeg har det fra, er vis", falder Tvetydigheden bort. Denne Slags Tvetydighed kan ikke blot finde Sted i Conjunctioner, i Adverbier, i Præpositioner, i Pronomina, men og i selve Ad-

jectiva, saasom "hans flældne Heltedaad", der saavel kan betyde ualmindelige, som faa; i Substantiva, som Direction, Administration, Regiering, der ofte kan sættes saaledes, at det er ubist, om der tales om Personerne, eller om deres Foretagender. Ligeledes Verba, som "at forfølge en Idee" kan være at drive den videre, fortsætte den; det kan og betyde at være den fiendt; oversee kan — endog uden at regne den nyeste vel ikke saa gandske danske Bemærkelse, hvor det bruges for at giennemsee — have en dobbelt høist forskiellig Betydning, nemlig enten at ringeagte, eller at see igiennem Fingre med; og saaledes mangfoldige Udtryk, som man ikke bør betiene sig af, uden Ordfoiningen og Sammenhængen forebygge al Equivocation, og mellem hvilke jeg endnu, som een af de værste, maae advare for den, der reiser sig af Uvissheden om, enten et Ord staaer i egenlig eller figurlig Betydning; saasom: "De Kilder, man i Sumatra hentede Guld af, ere udtørrede." "Nelsons Ild." At der, især i det lavere Comiske, gives forsærlige Equivoquer, det ikke hører hid at omtale, behøves neppe at nævnes.

9 §. Ved Ambiguitet forstaaes den Tvetydighed, der kommer af Ordenes ubequemme Stilling og Forbindelse; og som altsaa egenlig her bør komme i Betragtning, da Equivocationen mere henhørte til første Afdeeling, hvis ikke saa var, at den som oftest ved Ordfoiningen var at afhielpe. Ambiguiteten henhører blandt de Feil, som ofte endog de bedste Skribenter uvitterlig giøre sig skyldige i, da vort Sprog ved sin Fattigdom paa Skielmærker for Casus, Genus, og Numerus saare let gi-

ver Anledning dertil. Saaledes er f. Ex. Tilfældet med vore Pronomina relativa, især med som, der, Genitivus undtagen, giennem alle Casus, Genera, og Numeri er uforanderligt, og hvis Betydning altsaa ved Ordfoiningen eené kan bestemmes. Naar jeg f. Ex. siger: "Generalen for de tydske Kredstrop-
per, som Frederik den eeneste kun havde liden Agtelse for", er Læseren i den fuldkomneste Uvisshed, om det var Tropperne, eller Generalen, Fredrik ringeagtede; denne Ambiguitet stræbe nogle Skribenter at undgaae ved at betiene sig af Relativet der, eller hvilken, som rigtig nok har Fordeele i det, at Casus, Genus, og Numerus derved kunne skielnes, men som derimod gierne giver Stilen et usædvanligt og ligesom fremmed Udseende; ogsaa gives der Steder, hvor hiine Fordeele aldeles ikke hielse, saasom: "Salomo, Davids Søn, der, (som, hvilken) var een af Israels ypperste Konger"; thi her bliver Betydigheden den samme, hvilket Relativ jeg anvender; her er altsaa ingen anden Hielp anvendelig end den, at Ordene saaledes maae søies, at Relativets Henhold bliver umiskjændeligt. Siger jeg f. Ex.: "Davids Søn Salomo, der var een", bestemmer jeg Meningen tydelig paa den eene Maade; og siger jeg: "Salomo, Søn af David, der var", bestemmer jeg den paa den anden.

Ifke mindre Forlegenhed kommer man ofte i med de personlige Pronomina, især han og de; vi ville ikke tale om de Ambiguiteter, der reise sig af Feiltagelser med ham og sig, og sig og dem; thi disse ere af de Sprogfeil, som henhøre under Grammatikens Bærning; men selv rigtigheden, kun for

hyppigen brugte lede de ofte til Bildfarelse; som i det af Adeling anførte Exempel: "Faa Dage derpaa fik Lordmajoren et Brev fra Lord Kammerherren i Kongens Navn, hvori han lod ham vide, at han ikke modtog nogen Ansøgning fra ham, naar den ikke var affattet i heele Stadens Navn". Her er det aldeles unueligt at udfinde, om det var Kongen eller Kammerherren, der ikke vilde modtage Ansøgningen. Ligeledes med de: "De Engellske angrebe de Danste med megen Haardnackenhed; de besvarede dem deres Jld henved halvsente Time, indtil de endelig bleve trætte, og deres fleeste Kanoner abrugelige af den overdreyne Skyden." I det sidste af disse Tilfælde kunde Tvetydigheden været undgaaet enten ved Bruget af de bestemtere: hine, og disse; f. Ex.: "hine besvarede disses Jld", eller, hvis Meeningen var den modsatte, ved Bindeordet og, der havde givet tilkiende, at det endnu var samme Subject, der taltes om.

Samme Vanskelighed har det ofte med Pronomina possessiva, især hans, hendes, og deres; ja undertiden endog med sine; saasom: "han bad ham give sine Børn Lov i Dag"; hvor det efter Sprogbrugen lader sig forsvare, hvilket af de tvende Subjecter sine henføres til, skiondt det dog vel retteligt hører til det sidste. Endnu vildsommere er f. Ex. følgende: "Han bad ham, at hans Børn maatte faae Lov"; siger jeg derimod: "Han bad ham, at han vilde give ic., kan ingen Tvetydighed finde Sted.

Men det er ikke blot ved Pronomina, at vor Mangel paa Skielnetegn ved vore Casus, Genus,

og Numerus forbolde Tvetydighed; ogsaa med Substantiva finder saadan Forbytning ofte Sted; f. Ex.: "Robespierre domte den franske Rationalconvent fra Livet"; her synes ved første Blik Robespierre at være Subjectet; men naar man nu videre læser: "af hans Medskyldige benaadede den nogle, der i deres Fald vilde trukket for mange efter sig", seer man, at Rationalconventen skal være Subjectet. Ogsaa med Dativus og Accusativus finder let saadan en Forveksling Sted; f. Ex.: "Tag mig, og bring mig".

10 §. Allerøstest moder den dog nok uden Tvivl ved Bestemmelses-Ord og Omstændigheder. Ogsaa vi have mange, som kunne hendrages saavel til et Nomen, som til et Verbum; f. Ex. fornemmelig, især, i det mindste, eene, blot, ganske, selv, kun o. fl. Disse — udfordrer Tydeligheden — stedse at bringe saa nær, som mueligt, til det, de skulle bestemme, saa at man hverken fristes at hentyde dem til det urette Ord, eller er uvis om, til hvilket de henhøre. Siger jeg f. Ex.: "han har ikke allene slaaet sin Kone", kan det modtage forskellige Forklaringer; f. Ex.: "men endog mishandlet hende paa grummere Maader"; eller: "men endog de fremmede Folk, som kom hende til Hielp"; eller: "thi hun var ham for stærk, men han havde Hielp" o. s. v. I det sidste Tilfælde kan jeg bedst forandre Sætningen, og sige: "han var ikke eene om at slaae"; i det andet Tilfælde kan jeg sige: "han slog ikke allene sin Kone"; i det første: "han ikke allene slog sin Kone". Lignende Forsøg kan enhver let anstille med flere slige Ord.

Det samme maae tages iagt, saavel med Adverbia, som med Adjectiva og Præs. Partic. naar de kunne hendrages saavel paa Verbum, som paa et Nomen; f. Ex.: "Præsten Skildrede Helsevede meget skiont"; "Menalkas drev Køerne brølende giennem den duggede Eng"; "han beskrev ham meget eenfoldig".

Men især træffer det lettelig med Omstændighederne, som man meget maae sørge for at faae fatte ind paa det Sted, hvor de henføre, saa at de ingen Tvetydighed foraarsage; saasom: "en Beretning om en Maanedoctor, der havde meget Tilløb af fornem og ringe Pobel, af Doctor A og B". Hvo troer ikke her, at de tvende Doctor vare af Maanedoctors Pobel, istæden for de ere Forfattere af Beretningen?

Man forlade sig ved alle slige Feiligheder ikke paa, at den sande Betydning vel vil sees af Meningen og Sammenhængen; men man have Quintilians Formaning i Minde: at endskiondt det ikke forstyrrer Meningen, det dog altid bliver en Feil, da Skribenten har gjort sit til, at faae det tvetydigt.

II §. Fra den fjerde Hovedfordring, Passeligheden, synes de øvrige Forskrifter for Stilen beqvemmeligen at kunne udledes.

Det er allerede i det foregaaende berørt, at Ordfoiningen inddeles almindeligen i tvende Slags, den grammaticalske og den naturlige; eller hvad tillige foresloges som et passeligere Navn: den roelike Forstands, og den levende Interessens; da den saakaldte naturlige Orden, for at tilstødes, maae være grammatikalsk, og den grammatikalske usfridigen er naturlig. Da Forstiaellen mellem disse fra Grammatiken maae antages at være bekjendt, synes

her blot Stedet at meddeele nogle Jagttagelser angaaende begges Brug. Er vor nysantagne Benævnelse rigtig, lader sig lettelig fastsætte den første Regel: at jo koldere, philosophisk roeligere Foredraget er, jo stædhnere, og varfommere maae Inversionen være; jo meere derimod den levende Interesse, være sig Phantasiens eller Lidenskabernes, fører Ordet, jo hyppigere, og dristigere Inversioner — skøndt bestandig inden for Sprogbrugens Grændser — kan og vil den betiene sig af. Man tage f. Ex. et Sted af vor blide patriotiske Tilskuer: "Vore Landsmænd kom for sildig til at opdage et nyt Mexico eller Peru; men de opdagede et Land, hvor der vare Mennesker, som ikke misbrugte den naturlige Frihed, og som ikke kiændte Lasterne."

L. B. S. 282.

Her finde vi den grammatiske Ordsvæning, og med Rette, thi Forfatteren indskrænker sig til roelig at fortælle. Man sammenholde dette Sted med følgende af Malling: "Nogle Dage efter samlede alle Colbiørnsens Frievillige sig i Baaben, og bragte ham med Høitidelighed til Idkirke, hvor Præsten holdt en Liigtale til hans Ære. Imidlertid sadde de hver med ladt Gevær i Haanden, thi Fienden var i Nærheden. Efter Talen fyrede de tvende Salver over hans Grav";

L. B. S. 12.

og man vil finde idelige dog endnu beskedne Inversioner; thi hvorvel Historiekriveneren fortæller med Deeltagelse, kræver dog hans Upartiskhed, at denne ikke bliver til Lidenskab. Men nu tage man følgende Samtale i Balders Død:

Lofe: Spar dit Mod, min unge Kriæmper!
 Til Fiender spar det!

Zoother: Ikke skal de sæbne.

Begge de her forekommende Inversioner ere usædvanlige nok til at være paafaldende, skiondt ikke saa fremmede, at de skulde være stødende; men det er og varm levende Interesse, der taler af begge Personers Mund: Hæbngierrighed under inderligt Venfkaabs Udseende af den eenes, fyrigt Ungdoms Mod og Ungdoms Stoltbed af den anden. Og vil man end videre see, hvorvidt den heftige Videnskab driver sine Inversioner, da fordansk og analysere den, der kan, de aldrig nok beundrede Ord, Virgil lægger den fangne Euryali Ven i Munden, og man vil erfare, at det ikke der er mueligt, at forrykke det mindste Ord af sit Sted, uden at det Heele vil tabe derved.

12 §. Dog, det er vel ikke nok, at vi have fremstilt Phænomenet; det bliver vel og vor Pligt, at angive Grunden dertil, og dette ville vi helst gjøre med den smagfulde Kunstkiænder Herders Ord: "Jo meere — siger han — Opmærksomheden, Følelsen, Affekten hæfter sig paa een Diepunkt, jo meere vil den ogsaa vise andre just samme Side, vise den først, vise den i klareste Lys, og dette er Inversionernes Oprindelse." Heraf forklarer han da og, hvorfor slige Inversioner hos en sandselig Nation ere saa hyppige, og hvorfor der ingen grammatisk Construction kunde være indført; og at derimod jo meere et Sprog er dannet af Grammatikere og Philosopher, jo strengere Baand er det i denne Henseende undertasket; en Anmærkning, som man

og i vor Badens skarpsindige Afhandling om Sprogets Berigelse ved nye Ord og Vendinger — et af de lærerigste Stykker Sprogkritik, vort Sprog har at fremvise — vil finde bestrykt. Heraf flyder naturligvis den Regel, at der i de raare lidenskabeligere Sprog gives Inversioner, som de meere philosophist dannede koldere ikke tillade sig; ligesom dette og aldeles naturligen leder til at oplyse, hvorfor visse Skrifter og visse Skribenter ere langt rigere paa Inversioner end andre, alt efter Skribentens Character, eller Minnets Natur.

13 §. Det stærkeste og fornemste Slags Inversioner er — siger Lydslands Stiillærer Adelong — naar det Begreb, der meest skal høves, fremsættes i Staden for det egenlige Subject. Som de fornemste blandt disse nævner han følgende: 1) Naar Genitivet kommer i Subjectets Sted. Denne findes ikke lettelig i vort Sprog, hvor Genitivets naturlige Sted er foran, som: "Dydens Smil er soøbt i Kummer"; med mindre man dertil vil regne, naar et Ord, der efter den sædvanlige Talebrug skulde styres af en Præposition, sættes i Genitivo for at komme paa første Sted: naar man f. Ex. siger: "Dydens Kiærlighed" i Steden for "Kiærlighed til Dyd". Meget oftere vende vi det om, og forvandle Genitivet til en Casus med en Præposition, for at faae selve Subjectet forrest; saasom: *Søn af Støv*, da vi ikke med de Svenske og Norske tør sige: *Hytten hans*. 2) Naar Infinitivet eller Adverbiet, som er Prædicatets Bestemmelse, sættes foran; paa det sidste findes Exempel ovenfor; ogsaa det førstnævnte forekommer ofte; f. Ex.:

Flue dig vil jeg, flue dig strax for evig!

Valders Død.

3) En Omstændighed — hvilket ovenfor findes Exempler paa, saavel som paa den Inversion, hvor en Præposition med sin Casus sættes for. 4) Den Casus, der styres af Verbum:

Mig er det sødt og lystigt!

Valders Død.

Mig flyer du grumme Nanna!

Valders Død.

Hertil regner ovenomtalte Kunstlærer og, naar i Spørgsmaal og Udraab Nominativet, eller Subjectet, der egentlig (ved en Inversion, der er blevet faa almindelig, at man ikke lægger Mærke dertil) skulde staae bag et eller flere Ord, sættes foran, for desmeere at falde i Dinene:

Jeg skulde frygte ham?

14 §. Men ogsaa midt i Sætningen gives der tilladelige Omsætninger; at Accusativet sættes for ved Dativet, gaaer vel ikke saa vel an hos os, som i Tydsken, hvor disse tvende Casus i Artikler og Pronomina have Skilnetegn; derimod sætte vi ofte det personlige Pronomen bag ved Partiklerne; som: "vil nu ogsaa han svige mig". Hertil kan man maaskee og regne den deels efter vor ældre optagne Maade, at kaste den bestemte Artikel bag Adjectivet, f. Ex. høien Mast, vilden Bølge; om den efter vore nordlige Naboer prøvede Inversion, at kaste det bag Substantivet, vil vinde Dørgerrret, som franske Folket o. s. v., synes uafgiort endnu, saavel som den lignende at sætte Eiendomspronominet bag ved, hvilket i Sader vor fra vort

gamle Sprog er beholdt og hos vore norske Landsmænd almindeligt; s. Ex. hvor Steenersen indfører Nordmanden talende:

Jeg skal dig helse fra den gamle Bennen din
I Flekkefiord.

15 §. Af det Foregaaende flyder, at Inversionen er urigtig, naar den anvendes paa Ideer, der ingen Udkomst have til at rives ud af den sædvanlige Orden; tænker man sig s. Ex. følgende Avis-avertissement: "ikke i mit gamle Logis boer jeg længere; men til Torvet er jeg flyttet, o. s. v.", vil hver selv føle det latterlige heri, som bestandig forsøges, jo mere usædvanlig den brugte Inversion er; (lige som det og paa den anden Side maae anmærkes, at den mindre paaafaldende og sædvanligere Inversion hører blandt de smaae Kunstgreb, hvorved saavel Digtene som Talere oplive de mindre livelige Steder i deres Arbejder.) Ogsaa er det en naturlig Følge, at alt for hyppig brugt Inversion enten trætter, eller taber sin Kraft, som man i adskillige Skrifter fra Slutningen af forrige Aarhundredes ottende Decade vil have Leilighed at erfare. At der under intet Tilfælde ved Inversionen maa skee Vold paa Sproget, eller voldes Tvetydighed og Uforstaaelighed, behøves neppe at tilføies.

16 §. Da man har — skøndt — som Moritz med megen Føie erindrer — vrangelig — regnet Inversionen iblandt de saa kaldte Talens Figurer, ville vi ved denne Leilighed medtage de vigtigste af de øvrige Bendinger, man har givet dette Navn, skøndt de meget ofte ere Ideegangens egentligste Udtryk.

Først blandt disse ville vi nævne Spørgsmaalene, som et af de almindeligste, da det meest udryfede Menneske, saa vel som den største og meest uddannede Taler, ved lidenskabeligt — eller liveligt — Udtryk ofte forvandler sin Dom til et Spørgsmaal, hvor han beraaber, og grunder sig paa andres Indsigt; saasom: "Man forestille sig een, der gif i fremmed Land, og der voldsommeligen holdtes tilbage, mon han kunde lastes, hvis han ansaae sig, som fremmed blandt dem, med hvilke han levede? Lad os sætte os i hans Sted, lad os spørge, om Fornuften kunde byde os, at ansee dette Land for vort Fædreland? Lad os spørge, om den byder Trælle at elske sine Lænker? Hvad skulde forbinde os med Mennesker, der lagde et skammeligt Nag paa vore Skuldre?"

S. D. S. 304.

Notis om Kierlighed til Fædrelandet.

Saa sikkert imidlertid, som det giver Talen Kynd og Kraft, at man har Tiltroe nok til sin Sætnings Wisshed til saaledes at opfordre Modsigere, saa naturligt er det og, baade at man ikke maae betiene sig af det, uden hvor man er sikker paa ingen — i det mindste besøiede — Modsigere at finde; sikker paa, at Læseren vil besøie Spørgsmaalet efter Forfatterens Ønske; og at det ikke maae bruges ved Ubetydeligheder, eller saa hyppigen, at det tilsidst taber al Kraft, eller vel endog bliver latterligt.

17 §. Hvad der gielder om Spørgsmaalet, laader sig ogsaa anvende paa Udraabet; man omsætte f. Ex. følgende Sætning: "O gid J ville høre det, gid J ville troe det! gid J ville efterligne det, alle J, der troe eders egne Geniesærker ophsiede over

al Critik, der vumme eder ved enhver Indsigelse mod den Roes, I troe Eder berettigede til, der ved haardnacken Paastaenhed og væmmelig Egoisme synes at erklære eder selv for de eeneste paalidelige Dommere over eders Lands Fostere!"

Kierniffs Mindetale over D. J. Samsøe.

Man sætte her: "o gid de vilde høre det!" og en stor Deel af Livagtigheden vilde falde bort. Men naturligviis følger heraf, at denne saakaldte Figur hverken maae bruges i Utide, hoor ingen Livagtighed i Følelserne hersker, heller ikke maa opdynges alt for hyppig, da den taber sin Virkning; hvorfor man og har antaget som en Regel, at ikke uden i meget særdeles Tilfælde Taleren bør begynde dermed, og at Fortælleren bør bruge den meget varsomt.

18 §. Af adskillige andre Talens Vendinger, som man uden Tvivl med endnu mindre Føie har regnet herhen, ville vi nævne de fornemste. Deriblandt er Tvivlen eller Indvendingen, og den dermed meget nær beslagtede Dialogismus, naar man indføindfører sin Modsigelse talende; s. Ex.:

"Hvad er da Wiisdoms Gavn, dens Hensigt, og dens Ende?"

"At man den ægte Dyd kan fra den falske Kiende?"

At man i Ligevægt sit Sind at sætte veed,

Og følge Dyd med Lyst i Velstand og Fortred?"

Er dette Wiisdoms Frugt? — da maa sig Wiisdom skamme,

Naar Dumbhed lettere og bedre gjør det samme. o. s. v.

L. B. S. 512.

Lårdorps Toffernes Ufsalighed.

hvor man ikke kan tage Feil af, hoormeget større Virkning denne dialogiske Form har fremfor den simple betraggende Fremstilling af Tingen.

Gientagelsen, som de Gamle endog have afhandlet med saadan Noiagtighed, at de have skielnet imellem, enten de gientagne Ord stode sammen, som de kaldte *Epixeuris*, eller adskilte, og i Begyndelsen af de forskjellige større eller mindre *Ufsnit*, da det hedde *Anaphora*, eller i Enden, da det hedde *Epiphora*, eller saavel i Begyndelsen som Enden, da det kaldtes *Symploce*; til Ex. ville vi anføre følgende *Epixeuris*:

Dal Guldbryands fede Dal, hvor Liv og Frihed herfer,
 Hvor Landmand egen Sæd med muntre Arme tærsker,
 Hvor Odelsbondens Skov opløfter stolten Top,
 Men falder ved hans Nis, naar Slot skal kneise op.
 Hvor Lammets Fromhed i det tapre Dyrst opvælber,
 Som Bismemod beboer, naar det en Fiende giældes;
 Hvor store Stale boe i Folk af ringe Stand,
 Hvor Kunst og Hændighed har Dyrker i hver Mand,
 Hvor gamle Sanddruehed og Troestab endnu findes,
 Hvor Uerlighed med et trofskyldigt Du forbindes,
 Kort, hvor den spæde Dreng lykønsker sig i Løn,
 Med Nisten i sin Arm, at han er Dalens Søn.

S. D. S. 491.

Storms Indfødsr.

hvilket ellers og kan ansees, som et Exempel paa den saakaldte *Cumulation*, eller *Sammendyrkning* af flere Begreb, som i vore Vers fra sidste Aarhundredes Begyndelse for Spøg og Alvor saa hyppigen findes, især med før og saalænge, hvoriblandt følgende kan ansees som et af de hældigste:

Den graahærded Gubbe

Udraaber disse Ord: - - - - -

Saalænge der er Værk i Skoven til en Ruge,

Saalænge der er Vand i Elv og Aae at tage,
 Saalænge der er Liv og Varme i vort Blod,
 Fortiælnes ei vor Pligt, vor Kierlighed, og Mod.

J. Friis de Samles Indgang, Fremgang og Udgang
 af Norge 1716.

i hvilket gammeldags Digt flere sande Skionheder,
 ogsaa af dette Slags, findes.

Karbeslægtet hermed er Gradationen, eller
 Climax, som bestaaer i, at man paa en merkelig
 Maade lader det Stærkere følge paa det Svagere;
 saasom:

De svandt, som Dug for Solen,
 Som Chaos for Guds Bliv.

H. E. Sneedorf.

Den modsatte Fremgangsmaade, naar man
 gaaer fra det Større til det Mindre, kaldes Anti-
 climax, og er, naar det ikke skeer med Forsæt, en
 Feil; saasom hos een af vore bedste Digtere:

Til Himlen, om du faldt, sig Søen reise skulde,
 Den sammendrevne Luft sig hvirvle i Ocean,
 Opvorne Bolger frem som store Dierge rulde,
 Og ikke hvile før i næste Ocean.
 Søebunden blive Land, og Søe igien det Faste,
 Og Vandet qualte Sift op paa det Tørre Faste.

19 §. Til saadanne Figurer har man ligeledes
 henregnet Apostrofe — eller at man pludselig af-
 bryder sig midt i en Tanke uden at fuldende den;
 hvorunder man og kan regne det Afbrudte i Almin-
 delighed, og det Elliptiske; hos Digterne, og over-
 alt i det lidenskabelige Foredrag, ere alle tre saare

hyppige, da de ere Affecten egne; s. Ex. i Høthers Monolog (Bald. Død 3 Act 1 Sc.):

Saa kom, omfavn mig, Hælsiens mørke Dronning,
Med al din sorte Skraf, du Glædens Fiende;
Kom, skul de svage sønderbrudte Vaaben,
Bedæk den skumle Klippe, hvor jeg . . . Torden
Udfløtte dig, formastelige Tanke!
Løv du forskyre Høther, hvor han hviler? —
Var den ei her, den Klippe, hvor . . . I Guders!

Kortelig ville vi endnu nævne de af Adelsung saakaldte Vendinger, Impromptu, saasom Epanorthosis, eller naar man retter sig selv i noget, som man sagde urigtigt; Tvivlen eller Indvendingen, man gjør sig selv; naar man lader, som man har gaaet noget forbi, o. f. a.; lutter Vendinger, der saare let, naar de søges, blive latterlige, men naar Materien og Omstændighederne medføre dem, ofte ere af ikke ubetydelig Virkning. For Ex.: "Kun Kundskaber havde han, samlede ved Granskning og Erfaring, og dem meddeelte han. Dog — kun Kundskaber! sagde jeg; ere disse da ringere end arvet Skjold og arvet Gods? O! den adspredes, den forjages meer og meer fra det oplyste Europa, denne Taaage, der eengang forvirrede Begreberne om Menneskets Eiendom og Menneskets Laan, om Væsnets og Billedet, om arvet Fortrin og erhvervet, om Rigdommen, der kan tages med paa hiin Side Graven, og den, der bliver tilbage paa denne Side."

Wallings Tale over Genf.

20 §. I Slutningen af det tæt herovenfor anførte Exempel finde vi en anden uden Tvivl med

flørre Gøie saakaldet Talefigur Modsetningen (Antitheton, Contrast), da tvende Gienstande stilles saaledes ved Siden af hinanden, at de fra flere Synspunkter sees hinanden modsatte, saa at den eene høves, og gøres beskueligere ved den anden; i mere indskrænket Betydning kaldes den Antithese, og kan paa mange Maader finde Sted; saasom:

- 1) Naar et Substantivum gives et tilsyneladende modsigende Tillægsord; en Figur, som Ewald hyppig brugte, og maaskee undertiden misbrugte:

O forstaa mig, viise Daare!

- 2) Naar man tillægger et Subject to modsatte Prædicater, hvoraf hvert i visse Hensegter tilkommer det:

Hold op at flyde, bittere — søde Daare!

Du viser Riarlighed; men ak! du røber

Mistillid, ringe Agt! —

Bilders Død 2 Act 4 Optrin.

- 3) Naar man betragter et Subject fra forskellige Synspunkter:

Din Graad — fornærmer mig, og dog — jeg veed ei —

Den glæder mig — den martret — den fortryller —

Jeg elsker — jeg undskylder den. sammest.

Kun at man, som Adelung, hvorfra Reglen er taget, anmærker, vogter sig, at ikke det eene Forhold udtrykkes tropisk, og det andet egenlig.

- 4) Naar to eller flere Gienstande i Henseende til eet eller flere Prædicater modsættes hinanden; f. Ex.:

”Gustavus Adolphus var en stor General, Christianus Quartus gav ham i Krigserfarenhed intet

efter; den første vidste at vinde, og at forfølge en
 Seier, den anden vidste og at vinde, og tilligemed
 at reede sig ud af en Ulykke. Den første blev stor
 af Modgang, den anden større af Modgang —
 Gustavus var mild og belevet, Christianus som en
 gemeen Borger i Omgiængelse — Begge havde aabne
 Hierner, hvilket den første lod see som en stor Ge-
 neral, den anden tillige, som en stor Konge, som
 en stor Statsmand, som en stor Søemand, og en
 habil Dommer. Saa at den første var større i Krig,
 den anden tillige udi Fred. De vare begge hurtige;
 Gustavus løb, som en Lynild hele Tydskland over,
 Christianus Qvartus saae man nu udi Spidsen af
 en Krigshær, nu paa et Admirallskib, nu paa den
 anden Side af Nordcapet — Sverrig har aldrig
 været større i Krig, end i Gustavi Tid, og Danne-
 mark aldrig større i Fred end under Christiani Re-
 gierung. Der vrimlede Landet af store Generaler,
 her af lærde Folk og store Statsmænd. Det er
 uvist, om Gustavus rev flere Stæder ned, end Chri-
 stianus bygte Stæder op. Med eet Ord: Gustavus
 synes at have havt Alexandri Exempel for Vinene,
 og Christianus Alexandri tillige med Augusti; thi
 den svenske Konges Passion var at udvide sit Riges
 Grændser, den danske Konges at heele sit Riges
 indvortes Saar; saa at, hvis Sverrig kan vise den
 største General paa de Tider, saa kan Danmark
 vise den største Konge."

Holbergs Danm. Hist.

c. B. 78.

- 5) Naar to Begreber sættes ligeover for hinanden,
 og deres Prædicater modsættes hinanden. Her-

paa kan det i forrige §. anførte Sted af Mal-
ling være Exempel.

21 §. Ufridigen er det en betydelig Feil ligesom
at bebrømme sin Stil heel igiennem med saadanne
— da naturligviis ofte søgte — Modsetninger,
hvilket maaskee ikke bidrager lidet til, at f. Ex. Se-
neca er, som d'Alembert siger, saa ypperlig at an-
føre, og saa keedsom at læse. Heller ikke passe slige
Antitheser i alle Slags Foredrag, skøndt man har
Uret i, aldeles at vilde udelukke dem af det Liden-
skabelige og Argumentative; derimod er det ikke at
misliende, at de til at skildre Caracterer, saavel i
Historie, som Poesie, meget heldigen lade sig an-
vende. Foruden ovenstaaende Exempel af Holberg
ville man blot erindre sig den ulignelige Sammen-
ligning af Cæsar, og Cato hos Sallust, eller Gal-
bas Character hos Tacitus. Midlertid maae man
vel see til, at Modsetningen, hvor den anbringes,
virkelig ligger i Tankerne, og ikke blot i Ord —
den saakaldte Paronomasie — der bør indskrænkes til
det Satiriske og Comiske, og selv der bruges med
Varsomhed, og Hensyn til, hvem den lægges i
Munden. Hos Holberg, Heiberg, Baggesen, Fa-
sting og andre vore Comiker og Satyriker findes den
ofte brugt med særdeles Held; f. Ex.:

Til en slet Oversætter af Ovids Forvandlinger:

Roms, Jordens Guder, Alt, forvandler Nasos Pen;
Til Bederlag Alceft forvandler ham igjen.

Paa mislykkede og utidige Paronomasier kan
man desværre ligesaalidt i vor nyere, som i vor æl-
dre Litteratur fattes Exempser; saa torde midlertid

overgaae hiin gamle Inscription under et Portrait
af et Fruentimmer, der til Ulykke hedde Barbara:

Saa englemild Hr. Brud
Saa lidt barbarisk saae hun ud;
Kun Barbara af Navnet,
Af Dyd Agneta, og af Mod
Khabarbara og Lægerod,
Som mange haver gavnet.

22 §. Ligesom Antithesen er grundet paa Gien-
standenes Modsætning, saaledes har man paa deres
Lighed grundet en Figur, der kaldes Lignelse, og
bestaaer i Fremstilling af et liigt sandseligt Til-
fælde for at giøre et Begreb derved beskueligt.

Da vi i foregaaende Kapitel have oplyst, hvad
en Metaphor er, kunne vi her forklare os ved at
sige: at Lignelsen er en udført Metaphor, hvor
den sammenlignede Ting staaer ved Siden, og ikke,
som i Metaphoren, i Steden. Saaledes er Jor-
dens Freya en Metaphor; men

En, der er kiæt, som Odin,

Og stærk som Thor, og vel saa skøn som Balder,
er en Række af Lignelser. Saaledes er det Oven-
ansførte:

En Ring af svømmende Vulkaner
Omtordner Lassens kiække Daner.

Sander.

en fortsat Metaphor (Allegorie); derimod naar
samme Digter lader sin Niels Ebbesen (1ste Act 1ste
Scene) sige: "Da Grev Geert offentlig lod sig ud-
raabe til Hertug over et Land, der kun var pantsat
til ham for syndige Penge, da lod den første Harm,

som en fiern Torden igiennem Landet," er det en Lignelse; læse vi nu videre: "Da han overalt byggede faste Borge, og overgav dem til tydske Herrer, da han udpressede uhyre Skatter, da han indførte den tydske Kettergang og det tydske Sprog, og forvandlede Landets frie Mænd til Trælle, da streg Tordenveivet," bliver Lignelsen igjen til Allegorie.

23 §. Efter dette Lignelsens nøie Slægtskab med Metaphoren kunne vi let sige os selv, at der maa være adskillige Regler fælles for dem begge. Ogsaa denne maa kun anvendes — cum virtute — o: hvor man ved dens Hielp enten kan forhøie, forklare, forskionne, forædle, eller paa anden Maade fordeeltigt modificere Begrebet. P. H. Kruman har for Exempel en Trolds Kamp med Thor at beskrive; han frygter for det næsten latterlige Begreb, vi ere vantte til at forbinde med Trold og Troldkampe; han siger da:

Saa hørtes Zeus med Jetter for at stride,
Som Bierg paa Bierg mod Himlen dyngede,
Og af sin Magt opblæste trodsede
Hans Lynild og Tritonias Vgide;
Et mindre Kamp kundgjør min Harpes Klang.

S. B. S. 198.

Horneelsen.

og de høie Indtryk, Grækenlands og Romis Digtere ved Ufbildningen af Jupiters Kamp med Jetterne have vaakt hos os, ere ham Borgen for, at vi med al Høitidelighed see den saa virgult mesterlig skildrede Kamp imøde.

Storm vil i sit Læredigt Ewald eller den gode Digter give os et Begreb om den stærke

Birkning af Digtekunstens og Musikens, Ewalds og Scheibes, Foreening; han siger:

som naar tvende Strømme

Foreenes i sit Lob, og Marken oversvømme,

De rykke Træer op, de rulle Stene frem,

Og den forbauste Dal kan neppe rumme dem.

Her oplyser et sandseligt Billede os en usandselig Gienstand.

Pram vil i sin Starfodder give os Sletteboere, som ikke kiende Fjeldskred, et ret frygteligt Begreb om den Steen, hvormed Uller vil dække Helten og hans Ven; han gienkalder os da et af de frygteligste Phænomener, vi kiende:

Som sovlede Støv inden favntykke Bag,
Opkastet i skumleste dødsvangre Dyrger,
Naar sængende Gnist dens Opmærksomhed sveeg,
Som der det bevogted til Fyrfjernes Leeg,
Og tændte det an, heit i Skyen sig slynger,
Og synes tilraabe al Skabningen Død
Med tusende Tordners foreenede Røst,
Og truer til Afgrundens dybeste Skid
Med eet at nedstyrte den bristende Kyst;
Saa lod under Troidens tilstødende Fod
Den faldende biergstore Kampesteens Slag.

3 Niels Ebbesen (1ste Act 1ste Scene) er Digteren, ved at lade Niels Ebbesen giøre Reede for Geerts Forurettelser, bange for, at vi af Arrondissement's Politiken skulde lade os blænde til at undskylde hans Fremfærd; han bruger da følgende Lignelse: "Da han tilsidst sluttede et Forlig med Hertug Waldemar om at bortbytte vort Land mod

Sønderjylland, for at have alle sine tilvrandede Lande samlede, da sølte Bonden, at han var Menneske, der ikke skulde sælges og borttuffes, som Zovmarkens Stude;" og denne i fyndig Korthed saa fuldendte Signelse anviser os med eet den rette Synspunkt.

24 §. Af Ovenstaaende lader sig da ligeledes udlede, at dersom Signessen skal giøre et mindre sandfælt Begreb mere bestueligt, maae den ikke være tagen fra en ubekendt Gienstand. De lærde Signesser, tagne af lidet almindelige Videnskabers inderste Lærdomme, og udtrykte i disses Terminologie, ere derfor i Skrifter til Almeenlæsning ikke stort bedre end det samme Slags Metaphorer.

Ukiendt af din Fiende, miskiendt af din Ven,
Lig Solens Soel mellem Ætherens Kloder,
Du virker i Løn, uopdaget som den,
Du alle Opdagelses evige Moder.

Ode til Fornuften.

er en Signelse, jeg ikke ventede af den Digter, der spottede med Sange, som Astronomer ikkun halv forstaae.

Tvende Ting ere herved endnu at tage i Agt; den første, at man ikke maae forkaste de Ting som ukiendte, der kun ere os bekiendte paa anden og tredie Haand, da vi ofte have, skiondt ikke saa tydelig, dog mere levende Forestilling om dem, end som om, hvad vi selv daglig have for Die og Dre. Naar for Ex. Pram siger:

Hiint Pindus liigt, paa hvis opløstet Top
Høit Phoebi Helligdom sig hæved op,
Hvis ambradustende lovdakte Sange
Sødt Gienlyd gav af Pieriders Sange,

Ved blomsterklædte Bred Cristale flod,
 Saa kneiser nær cobanske Blandes Skiod
 O Schimmelmann! dit Spølyst.

kan neppe nogen, som ikke er ganske fremmed for
 classisk Læsning, miskiende, at denne Lignelse,
 skiondt taget af Gienstande, vort Die aldrig saae,
 dog for Indbildningskraften forhøier Forestillingen
 af hiint deilige Landsted, saa ofte vi end med Be-
 undring kunne have seet det.

Den anden, at man ikke mindre omhyggelig
 maa vogte sig for Lignelser, tage af alt for bekiendte
 Gienstande, end af ubekiendte, medmindre saa er,
 at man paa den bekiendte Gienstand kan udfinde en
 mere ualmindelig og hidtil ubenyttet Side. Saa
 Gienstande ere saaledes mere forslidte i Lignelser,
 end Solen; midlertid har Storm dog i sin Ewald
 eller den gode Digter vidst at give den Ny-
 hed i følgende Lignelse:

See hans store Siel foer ud i andre Straaler,
 Liig Solen, som med eet og samme Blik udmaaler
 Liv til den stolte Teg, og til den ringe Rod,
 Som ydmyg Lyset flyer, og dybt ved Egens Fod
 Ernærer Maddiken.

En lykkelig Virkning gjør det ogsaa, naar en
 saadan Lignelse, i det den ved sin Nyhed overrasker
 os, dog synes at være saa naturlig medført af de
 øvrige Ideer, at enhver fristes til at troe, han paa
 det Sted var faldet paa det samme; saasom:

Fer Østens Klipper rødme,
 Staaer Helten op, Kiøn som en Foraarsmorgen.
 hvor den nysforegaaende Melding om Østens rød-

mende Klipper synes ligesom at have medført Biledet.

Endnu ville vi, inden vi forlade denne Artikel, erindre, at hvorvel Lignelser, tagne fra Løber, Tigre o. s. v., ere — som Adelung anmærker — paa en Maade blevre classiske, og af os bruges uden Anstod, skiondt vi lidet kiende disse Dyr, gjør det dog en endnu heldigere Virkning, naar man i nordiske Skildringer bevarer Costumet, og hellere tager sine Lignelser fra nordisk Grund; s. Ex.: "Men han bodede for sig med sit Skjold, hug til alle Sider, brød frem, stærk som Hvalen giennem Nordhavets Bølger." Ligeledes: "Som to ranke Grane paa Fjeldryggen, naar Nordvinden ryster dem; med Magt stødes de sammen, Grenene vikle sig i hinanden, de brage, og Naboebjergene give Gienlyd, dog staae de uryggelige ved deres stærke Rødder; saaledes kiæmpede Frithiof og Norse længe."

Samsøes Skr. 1ste D. S. 21.

25 §. En Hovedegenskab ved Lignelsen er naturligviis og, at den virkelig ligner den Ting, den ved sin Lighed skal give et sandseligere Begreb om. I den, ogsaa fra den lyriske Side dablede ewaldste Arie:

Som Solen med de gyldne Luer
 Saasnart dens sorte Fiende truer,
 Flyer, segner, og døer,
 Men Maanen bleeg og uden Varme
 Tryg smiler i Tyrannens Arme,
 Og kaster sit Eløer,
 Saa flyer og du, o muntre Glæde!
 Bort saarede Bryst;

Men Taushed giver dem, som græde,
Et Gienkin af Lyst.

Philemon og Bancis, 1ste Scene.

forde man, i det mindste i den sidste Deel af Lignelsen, savne denne Lighed.

Midlertid forstaaer det sig selv, at denne For-
dring ikke maae gaae saavidt, at vi ville, at de
tvende sammenlignede Ting i alle Stykker skulde ligne
hinanden; nok naar de i den Punkt, hvorpaa Sam-
menligningen berøder (*tertium comparationis*), kom-
me overeens; jo uligere de i øvrigt ere hinanden,
jo mere forøges vor Fornøielse.

Antage vi f. Ex., uden at see paa, at Sam-
menligningen ikke formelig er udtrykt, følgende storm-
ste Linier for en Lignelse:

Vor Røst er spød og vore Evner svage
Mod hiint det høie stolte Jubeltraab
Der modtog dig, da du kom her tilbage,
Og Norden saae paa ny sin Lyst, sit Haab;
Men Bækken, som med sagte Risten iler
Til Glommens Svælg, hvori den taber sig,
Har ogsaa sit Krystal, naar Solen smiler,
Dens lave Bred er og paa Blomster riig.

Eftertaagtseløvernes Velkomstsang til Kronprindsen 1788.

ville vi let indsee, at Ligheden mellem de tvende
Membra kun bestaaer deri, at Bækken forholder sig
til Glommen, som Børnernes Jubel til Folkets Fry-
deraab, men at Bækken ikke desmindre ligesaavel
som Glommen kan fryde sig ved Solens Smil, li-
gesom Børnene glæde sig med Folket over Fredriks
Hiemkomst; men desmere overrasker og fornøier Lig-
nelsen.

Derimod taber Lignelsen al sin æsthetiske Kraft, naar de to sammenlignede Ting alt for kiendelig og fuldstændig ligne hinanden. Det er ingen Lignelse — erindrer meget rigtigen Johnson i Addison's Levenet — naar man siger, at Themsen vander Marken, som Po, eller at Hekla spyer Ild, som Etna; men naar Horats siger om Pindar: "at han udstømmer sin voldsomme og henrivende Sang, som en af Regn soulmet Elv bryder ned fra Bierget;" eller om sig selv: "at hans Aand vandrer at søge digteriske Ideer, som Vien Honning," ere begge Dele Lignelser; var derimod Pindar beskrevet at digte med Homers Overflod og Storhed, eller havde Horats sagt, han giennemsaae, og filede sine Digte, med samme Flid, som Isokrates sine Taler, havde han i Steden for Lighed fremstilt os Identitet, og givet os samme Skildring under forskellige Navne — Exemplification — En Lignelse kan lignedes ved to Linier, der convergere i een Punkt, og er deshyppeligere, jo længere Fraastand de nærme sig fra; en Exemplification kan derimod betragtes som to parallele Linier, der løbe ved Siden af hinanden uden al Nærmelse, aldrig længere adskilte, og aldrig tattere samlede."

Naar derimod Johnson til Exempel herpaa dadler, at Addison har lignet Marlborough i personlig Skionhed ved Achill, kan man vel med Joie erindre, at den digteriske Nimbus, hvormed Homer har omgivet Achill, gjør ham for vor Indbildning til et Væsen af høiere Art, som vel altsaa en Dødelig vinder ved at lignedes ved; ligesom naar een

af vore for tidlig tabte yngre Digtere, den afbøde
Weyer, siger om en Pige:

Stien, som Eva før sit Fald,
Hvor den sidste Bestemmelse ikke kan andet end for-
høje vor Forestilling.

Saares væsentlig er og den Fordring, at det
Sammenlignede maae være — relativt — sandt.
Naar f. Ex. i et af vor ypperste Digters allerældste
Arbejder Religionen synger:

Som Egens tatte Skygge
Gjør Matteredale trygge
For Ørnens Kloe, og Slangens Braad,
Saa Pladsregn ikke gjør den vaad,
Og Solens alt for stærke Hede
Selv ei kan trænge til det' Hede,
Saaledes gjorde Frederik mig roelig;
Hans Hierte var mit Tempel, og hans Land mit Slot,
Han skulde mig for frække Nanders Spot,
Han skagede for Overtroens Hede,
Og var en trofast Muur mod bitter Fiendes Brede.

Sorgecantate over Frederik den Femte.

opstaaer for Alting det Spørgsmaal: kan Egens
Skygge (endog her taget synecdochisk for dens skyg-
gefulde Brene) gjøre alt dette?

Midlertid var det ikke uden Fribe, her ovenfor
erindredes, at det kun var den relative Sandhed,
Her bør sees paa, thi alt for indknebne vilde baade
Taler og Digter finde sig, hvis man strengelig vilde
henvise dem til den absolute, hvis man f. Ex. vilde
forbyde dem at tage Lignelser af Myrens Flid, af
Solens Gang, Fiendenes Jasthed o. s. v., ikke at

tale om, hvis man vilde fratage dem hele den my-
thologiske Verden.

26 §. I Steden for at forfølge end videre disse
Betrægtninger, hvis nærmere Undersøgelse mere hø-
rer hen under Digtekunsten, ville vi her blot tilføje
erindre, at Lignelser ikke passelig anbringes, en-
ten i Videnskabernes Storm, eller i den fuldkomment
roelige uinteresserede Undersøgelse; og at de altsaa
kun høre hen, hvor en levende oprørt Indbildnings-
kraft, men som dog ikke opflammer af nogen hæftig
Lidenskab, fører Ordet; derfor ere de saa hyppige i
Baggesens maleriske, næsten digteriske Prosa; s. Ex.:
"Nu stod jeg ligesaa klog — med samme Henrykkelse
over Egnen neden for mig, som en arm Eys i Riels
eller Cutins Galge."

L. B. S. 24.

"Naget Hameln med sine Bolde, Skands og Grave
laae stad paa Jorden, som Grundtegningen paa et
Papiir, og Lysthusene i Haverne omkring Byen saae
ud, som Sneglehuse i et Urtebeed;"

Samme St. S. 28.

fielddnere i Taler, skjøndt de heller ikke der ere ual-
mindelige; som: "Hvad Urlogsfloden er for Søe-
staden, det er han, der giver Skibene deres rigtige
Form, deres virksomste Kraft, deres sikreste Gang,
med eet Ord: den sande Fabrikmester for Floden."

Mallings Tale over Berner.

Allerfielddnest, og da meest for at oplyse i den roelige
Fortælling eller i Læreforedraget; saaledes s. Ex. i
Mallings 8. og 9. Handl.: "Uden Kundskab om
Gud vakte vi, som Røret for Vindene, mellem idel
Feiltrin." Derimod er deres egenlige Sted i Poesien

især af det beskrivende, fortællende, og undervisende Slags; mindre i det lyriske og dramatiske, især i dettes lidenskabeligere Dele.

27 §. Istedes for den formelig udførte Lignelse betiener Skribenten sig oftere af Allegorien, eller det fortsatte Metaphore; hvor han dog ikke sielden stiller det Sammenlignede ved Siden, men overlader til Læseren selv at gjøre Sammenligningen. Ovenfor have vi seet et Exempel af en Digter; her et af en profaisk Skribent: "Paven og de tydske Fyrster, der tilforn havde anseet det for en Fordeel at have svage Keisere, hine for at herste over Christenheden, disse for at være uafhængende, befymrede sig eenstemmigen om at vælge en mægtig Keiser, der kunde beskiærme baade dem og Christenheden mod Tyrkernes fra Dag til Dag tilvoxende Magt. Skibsfolket, der vidste ikke andet, end at det indtog en Ballast, for at give Skibet en stadig Gang i Bølgerne af det oprørte Hav, blev bestyrtset, da det saae, det havde indtaget en Ladning, der var nær ved at synke Skibet i Afgrunden."

L. D. S. 104.

U. Schytte St. udb. Reg.

Endnu tydeligere sees det maaskee i følgende Exempel: "Altså! spørger man mig, hvad Gavn haver Selskabet for Efterlægten i dette Aar stiftet? da ser mit Svar det bestemteste: jeg veed det ei. Hvad det haver gjort for at gavne, det haver jeg sagt; men hvormeget det derved har gavnet, det veed jeg ei. Men det veed jeg, at Skovens de bløde Træer voppe hastigen, og blive snarligen bladefulde, alt som deres vidtubredte Rodder inddrikke megen Saft af Jorden; men til Egens Væxt fordres Aarhvin-

drede; derimod rækker dens Krone henop mod Himmels Skyer, og den staaer grundet paa Rødder, der stikke dybt ned i den faste Jord, og neppe bøies den ved Stormenes Anfald. Men dette veed jeg, at et Antal af 3300 Mænd fordum samlede sig og stiftede en lidet ubetydelig Stat, der ei engang kan lignedes med Tydsklands den mindste Rigsstad, og deraf opstod det vældige Rom, der siden udstrakte sit Herredømme fra Tago Rodens Udløb til Eigerens Bredde, fra Skotlands Grændser til Zaras Orkenier, og hvis indvortes Fasthed endog gjorde sex Aarhundrede nødvendige til dets Omstyrning."

Kierulfs Tale d. 4 Martii 1787.

Her fattes Allegorien ved Siden af et Exempel, som den lignedes med; i følgende, som er taget af samme Tale, staaer den uden nogen saadan Parallelismus: "Og faldt end noget af Sæden paa Veien, hvor det blev nedtraadt af Menneffenes Fodder, og opædt af Himmels Fugle; faldt end meget i Steengrund, hvor det af Mangel paa Vædske henvisner i det det fremspirer; faldt end mere blandt Tidsler, der voxer op med det, og gvaale det; saa skal dog det Lidet, der faldt i god Jord, spire, og voxer, og modnes, og frembringe hundredefold Frugt."

28 s. End videre har man til Figurer henregnet Exemptet, hvorpaa ovenfor har været Exempler, Allusionen, som Mirabeaus bekiendte: "Jeg veed, der er kun eet Skridt fra Capitolium til den tarpeiske Kappe", Ønsket, Løden o. s. v., idel Vendinger, som meget snarere bør henregnes under Ideernes Gang, end under Udtrykkets Former. Midlertid er det heraf saare fatteligt, at Begrebet af

Udtrykket *Figur*, hvorunder man sammenpakkede saa mangfoldige og hoist uligeartede Ting, maatte være meget vanskeligt at bestemme. Adelungs Definition, at Figurer ere de Udtrykkets Modificationer, hvorved der virkes paa de lavere Stieebøner, torde vel være den meest fyldestgjørende; naar man hertil lægger Moris's Advarsel, ikke at søge Talsens Skønhed i Udtrykket, uden for saavidt som det er en Følge af Sindstemningen. Til Slutning ville vi blot erindre, at endskiondt egenlig Ordet *Figur* er Artsnavnet, hvorunder saavel *Troper*, som de øvrige figurlige Udtryk indbefattes, have dog senere Kunstlærere brugt det til Slægtnavn for de Udtrykkets Modificationer, der grunde sig paa Ordnes Sammensøining og Ordning, i Modfætning til *Troper*, som bestaae i deres Ombytning.

29 §. Som Overgang til den Materie, der nu frembyder sig for os, ville vi endnu medtage det ogsaa af ældre og nyere Rhetorikere som en *Figur* anseete *Asyndeton*, og *Polysyndeton*, eller Bindeordenes Udeladelse og Gientagelse.

Det første af disse, *Asyndeton*, kan egenlig ansees, som et Slags *Ellipse*, og er af umiskienkelig Virkning ved en hurtig fortilende Indbildningskraft og Gemytsbevægelse, der kun henkaster de fornemste Begreber, og af Tilfærdighed springer Vibegreberne over; som i Cæsars navnkundige *Veni, vidi, vici*, og saa ofte hos Baggesen; for Ex.: "Hvor vi saae en lang, smal, snorlige, bratofskydende Gang for os."

R. B. S. 23.

"Jeg har aldrig seet Grenaderiet saa fuldkommen

personificeret, som i denne Mand's Figur, Ansigt, Anstand, Gebærder, og Tale.*

Sammefieds S. 26.

"Han fulgtes med, da vi gik ned at besee Kasematterne, Kanonerne, Ruglerne, og Kanonhullerne, Tilflugtshullerne, Vandstederne, Bageriet, Exerceerpladsene o. s. v;"

Men de glide, smutte, bruse,
Flye, storme, lyne bort.

Ewald.

Ligeledes bruges den med Held i den pathetiske eller høie Skrivemaade til at henvende Opmærksomheden især paa de opdyngede vigtige Begreber, og gjøre Cumulation af disse mere følelig, eller saa at sige samle dem som i een Focus. F. Ex.:

* Himlens, Dydens, vor Veninde.

Ewald.

Mand! Børn! Slagt! Armod! ingen Graad maa rinde
For Eders Elftes Fryd.

Ewald.

Ligesom nu Bindeordenes Ubelukkelse skildrer Phantasiens eller Følelsens tilfældige Gang, og ved Overraskelse søger at høve Hovedbegrebene, saaledes standser den hyppige Gientagelse af Bindeordene denne raske Gang, ved at tilholde os at betragte hvert Begreb for sig selv; saaledes: "Man viner alt Ludvig selv, og skielner ham nu tydelig fra Turenne, og Condé, og Louvois, og Villars, og Luxembourg, og Vauban, og Roailles, og Colbert, og Polignac, og Harcourt, og hvad de alle

hedde, der omringede ham, og igiennem Dunsten kun syntes at udgiøre en eeneste Person."

Kierulfs Tale den 4 Martii 1788

Man sammenholde dette med følgende Sted af modsat Natur: "Og have vi ikke Fordringer at giøre til Verden, som Arvinger efter Brahe, Romer og Horrebow den gamle; saa efter Bartholiner, Wormer, Brochmanner, Kesen, Torfaus, Binding, Borch; saa efter Gram, Kraft, Sunner, Pontoppidan og Langebek; saa i et andet Sag efter Holberg, Snedorf, Tullin; vi have og Fordring at giøre for vor Nordens Reise, vort arabiske Tog, vor *Flora danica*, og for hvor meget andet af det, der henhører til Fredriks Dage. Endnu leve Lixdorff, Kosked, Suhm, Schionning, Hübner: saa Valle, Anker, Bastholm, Treschow, Hornemann: saa Jensenius, Saxtorph, Abildgaard: saa Müller, Brännich, Fabricius: saa Ewald og de andre flere - - -"

Rothe om Jubsødsretten.

og man vil ikke blot erkiende Forforskjellen mellem denne saa sammentrængte Gruppe og den forrige Fremstilling af enkelte fritstaaende Figurer, men endog af den mellemste Sætning lægge Mærke til, at de adjectiviske Pronomina have noget af Conjunctionernes Virkning; og at det samme er Tilfældet med Artikler, vil følgende Sted udentviol vise: "En Thales, en Anaximander, en Pythagoras, en Democritus, en Plato, og andre vare gangne for ham (Euclides), ligesom Dauban, Belidor, Valiere, Müller, le Febure, og flere for Gouss."

Malkings Løvtale over Gouss.

30 §. Vi komme nu til den saare vigtige Lære om Sætninger og Perioder, og deres Bygning. Fra Grammatiken kunne vi antage disse Ords Betydning at være bekiendt: at nemlig en Sætning betyder et Udsagn, hvori noget siges om et Subject; en saadan Sætning inddeeles igien i enkelte, som blot bestaae af eet Prædicat og eet Subject, og sammensatte, hvor flere ere forbundne. Begge inddeeles igien i nøgne Sætninger, naar saavel Subjectet, som Prædicatet udtrykkes uden al nærmere Betegnelse, eller uddannede, naar begge efter deres Forhold, Egenskaber, eller Omstændigheder nærmere betegnes; eller udvidede, naar Aarsager, Betingelser, eller Omstændigheder i egne Mellemsetninger indskydes, eller tilføies. Er nu en saadan udvidet Sætning saaledes sammenføiet, at jeg ikke nogensteds med fuld Meeaning kan holde op, inden jeg kommer til Enden, kaldes det en Periode. Er dette sidste ikke Tilfældet, men der findes, inden vi komme til Enden, et Sted, hvor vi med fuldstændig Meeaning kunne holde op, kalde vi det en løs Sætning.

Vi ville for større Tydeligheds Skyld give Exempler paa hvert af de ovenanførte. Vi ville til den Ende fra denne Synspunkt giennemgaae følgende:

"Juar den Vidtsadme — det er den, der savner vidt — kaldtes saa, fordi det lykkedes ham at tilfredsstille sin Herkeshge og Ergierrighed. Det lykkedes ham. Han udvidede sin Magt over den største Deel af Landet: derfor fik han dette prægtige Navn; derfor er han bekiendt som en af Nordens mægtigste Konger. Men Historien blænder os saa ofte; det

Glimrende forvilder os, og vi forledes saa let til at beundre den mægtige Voldsmand, fordi vi, som ikke længere føle hans trykkende Haand, blot forestille os, hvad Kraft der behøvedes til at opnaae denne Vælde; vi ære ham blindt hen, fordi han vidste at gjøre sig frygtet; og vi gjøre os ligesom Umage for at glemme de affhyelige Midler, han som oftest maatte bruge for at opnaae sine Hensigter."

B. B. S. 124.

D. J. Samsøes Fortællinger.

Den første af disse Sætninger er ikke blot en udvidet Sætning, men endog en Periode. Den følgende er en simpel Sætning. Den tredie er en løs Sætning, sammensat af flere enkelte, men udannede. Og den sidste er endelig ligeledes en løs Sætning, der begyndes med en enkelt; hvorpaa følger en sammensat og udvidet; og tilsidst en udannet.

Endnu bør tilføies, at der mellem Perioden og den løse Sætning gives et Middelslags, da nemlig det Foregaaende vel giver en Menning uden det Efterfølgende, det Efterfølgende derimod ikke uden det Foregaaende; dette er f. Ex. Tilfældet med selve Sætningen, hvori denne Jagtragelse fremsættes; det finder ligeledes Sted ved den anden Undersætning (Led) af den sidste Hovedsætning i ovenstaaende Exempel: "det Glimrende forvilder — denne Vælde."

31 §. I Henseende til de enkelte Sætninger maae vi fornemmelig henvise til, hvad ovenfor er sagt i Anledning af Inversionen, at nemlig Ordene, hvoraf de bestaae, maae sættes i den Orden, der efter Idøegangen er den passeligste, uden dog

at støde an mod Sprogbrugen. Saameget mere kommer dette ved disse i Betragtning, som disse forte enkelte Sætninger især ere Videnskabernes og den opflammede Indbildningskrafts Sprog, og giøre samme Virkning, som, vi herovenfor anmærkede, Vindeordenes Udeladelse mellem enkelte Ord bragte tilveie. Man sammenligne f. Ex. følgende Fordanskning, gjort efter den engelske Rhetoriker Campbell, med den sædvanlige, selv i Svaningii kraftfulde Bibeloversættelse: "De vogte Alle paa dig, at du skal give dem Mad i sin Tid. Du giver; de sanke. Du oplader din Haand; de mættes med Godt. Du skjuler dit Ansigt; de forfærdes. Du tager deres Ande tilbage; de forsmægte, og vende tilbage til deres Stov. Du udsender din Aand; de skabes; du fornyer Jordens Skikkelse."

Ps. 104, 27/30.

Endnu eet Exempel vilde vi tage af Niels Ebbesens skionne Tale: "Kiende I ikke Geert! hvad veie hans Stridbarhed og Forstand imod hans Sindelag? Den Vergierrige betragter et heelt Land kun som Grundbolden til en Throne; et heelt Folk bruger han kun til at lege Skaktafl med. Det enkelte Menneske er intet i hans Dine. Hans Vergierrighed og Tredskhed har i tyve Aar styrtet Danmark i evig Borgerkrig, Sield, Hungersnød, og al Slags Elendighed. Har Himlen udmærket ham med steldne Gaver, saa hoile Himlens Forbandelse over ham, at han misbruger dem for at udrydde al Held og Lykke omkring sig. Stole I paa hans Løfter? hundrede Gange stoledes Kong Christopher paa hans Løfter, og Kong Christophers Been muldre i

et fremmed Land. — J syo jammerfulde Nar har han ladet os træde ned i Støvet af sine Hofstrælle. Han har dødelig fornærmet os. Vi kunne maaskee tilgive ham. Men — det er Sandhedens Ord jeg taler — Fornærmeren selv tilgiver aldrig. Og ham, vor uforsønlige Fiende, ville J vælge til Landets Fader?"

Niels Ebbesen 3die Act 1ste Scene.

32 §. Selv i ovenanførte Exempler see vi imidlertid, at et længere Foredrag ikke lettelig, selv i de meest lidenskabelige eller entusiastiske Dieblikke, kan bestaae af idel enkelte Sætninger; men de maa være blandede med sammensatte, skjøndt disse ved flige Leiligheder sielden ere uddannede, end sieldnere udvidede, og allermindst Perioder.

Vi gaae da over til de sammensatte Sætninger, og ville begynde med de løse. Den første væsentlige Egenskab ved disse er deres Eenhed : at i enhver Sætning kun een eeneste Hovedtanke ligger til Grund, og at deri ikke sammendynge forskjellige Tanker, som ikke kunne udgiøre et Heelt. Latterlige Overtrædelser af denne Regel have ofte i vore offentlige Tidender, hvor en Tillysning i en eeneste Sætning tit begynder med at giendrive et usandfærdigt bekiæmmende Rygte, eller bekiændgiøre et Dødsfald, og ender med at falbyde en eller anden Slags Vare, eller en — ofte ubetydelig — Tieneste; men og hos vore egentlige selv bedste Skribenter er denne Feil ikke saa ualmindelig; f. Ex.: "Eendeel har vildet tilskrive Kongens Præcipitance Slagets Forliis ved Kongsluther; men den hollandiske Skribent Aitzema siger, at han derudi lod see alle

de Qualiteter, som udfordres af en stor Fjeldtierre, hvorvel samme Skribent, som en Hollænder, ikke kunde være samme Konge snyderlig bevaagen; thi Hans Majestæt teede sig stedse unaadig mod de foreenede Provindsler, hvilket gif saa vidt, at de samme omsider sloge sig til hans aabenbare Fiender, Dannemark til liden Baade, hvorfor ogsaa den stedsevarende Attachement, han havde til Spanien, og den Unaade, han ideltigen lod see mod Hollænderne, er af nogle bleven anseet som en Statsfeil."

L. B. S. 80.

Holbergs Danm. Hist.

33 §. Til at undgaae saadan Eenhedens Overtrædelse, have Kunstlærerne givet følgende Regler:

1) Saalidet som mueligt i een og samme Sætning at skifte Scene, eller Subject, men lade den Person eller den Ting, der fra Begyndelsen er det herskende Begreb, vedblive at være saa indtil Enden; dette er f. Ex. ikke Tilfældet i ovenstaaende Exempel, hvor der snart tales om Christian den Fierde, saa om Nigema, saa om Hollænderne, saa om Kongen igien o. s. v.

Home, hvis kritiske Grundsætninger med Føle fortiene at anbefales, som et af de lærerigste Skrifter, Smagens Dyrker kan gjøre sig bekiendt med, og som især i sit attende Kapitel om Sprogstjævnhed har en Mængde ligesaa fine, som grundige Anmærkninger, foreskriver udtrykkelig, at i en Periodes Lob Scenen maae holdes uden Forandring, da Skiftet fra Person til Person, fra Subject til Subject, eller fra Person til Subject, inden en og samme Periodes Grændser, adspredter Sindet, og giver

ingen Tid til et ret Indtryk; Udelung meener, at den brittiske Kunstdommer heri gaaer for vidt, og stiller os ved Halvdelen af de bedste Perioder saavel hos ældre som nyere Skribenter. Uden at domme mellem disse tvende smagfulde Kunstlærere, og uden at vilde ophøje Brittens Advarsel til en ufravigelig Almeenlov, eller give den retroactiv Birkning, kan man vel antage, at Skribenten i det mindste altid vil gjøre vel i at følge den, og at ikke blot Perioden, men endog den løse Sætning vinder, jo mere dens Eenhed bevares. Man prøve f. Ex. ved følgende Sætninger: "Dog Perserne klavrede op fra en Side, de ikke ventede, kom bag paa dem, og skilte disse Folk ved Livet. Kun saare lidet blev staaende af Byen, og hele Landet folte allevegne da for Marathon opirrede Persers Havn."

Guldb. a. B. 5.

L. D. S. 120.

at stifte Subject saaledes: "Dog Perserne klavrede op fra en Side, de ikke ventede, kom bag paa dem, og disse Folk bleve skilte ved Livet. Kun saare lidet blev staaende af Byen, og de for Marathon opirrede Perser lod allevegne Landet føle deres Havn." og enhver vil lettelig føle, at begge Sætningerne havde tabt.

34 §. En anden saare vigtig Regel, ogsaa til at bevare Sætningernes Eenhed, er at holde Maasde med deres Længde; en meget lang Sætning bevarer vanskeligen een Hovedtanke, men Skribenten falder alt for lettelig fra eet i et andet; ogsaa her paa kan det ovenstaaende holbergiske Sted være Exempel; her er et andet: "Den Skade, der er skeet, saavel paa Byen, som paa Floden, Arsenalet, Ma-

gazetterne, og Fortet — Fortet la Malgue lader pol. Journ. endog sprænge to Gange, uagtet Esterretninger i Aviserne fra Livorno melde, det ikke er sprængt — beskriver E. v. S. overmaade stort, og det er hoist naturligt, at han ikke allene bedre maae vide det, end Toulons Erobrere og Ihændehavere, General Dugommier og Conventcommissarierne, som have forsikret, at Republikens Tab er lidet betydeligt, og at de Franke der have beholdt 15 Skibe, hvoriblandt det prægtige Linieskib Sansculotte paa 130 Kanoner — som v. J. tilforladelig veed at befinde sig ved den engelske Flode — men at hans Beretninger endog bør staae til Troende fremfor Sir Sidney Smiths Officialberetning, meddeelt af den engelske Ministerialtidende, hvor denne Officeer, hvem det var overdraget at udføre denne — som Aviserne kalder det — i Krigshistorien mangelose Krigsoperation, ikke blot meget bevægelig beklager, at hans Held og Evner ikke svarede til hans gode Villie, men hvor det endog udtryffeligt siges, at Spanierne ikke vare heldige med at faae den i Havnen liggende Flode i Brand.”

Hist. Art. i Minerva 1794.

Saaledes kommer man til at skrive, naar man vil pakke alt for meget og mangehaande sammen i een Periode.

35 §. Ovenstaaende Exempel kan ligeledes tiene os til Advarsel, at vi ikke maae i en Sætning opdyngge for mange underordnede eller indskudte Undersætninger, der egentlig ere Bestemmelse af det Foregaaende, da det blandt andet og var ved disse, at Ovenanførte skulmede til den umaadelige Drøide.

Men det gielder og om Sætninger, hvad hiin franske Digter spogende sagde om Breve, at man skriver dem lange, fordi man ikke har, eller giver sig Tid, til at skrive korte. Vi ville prøve saaledes at opløse hiin høist sammensatte løse Sætning: "Politiske Journal beskriver den Skade, der er skeet saavel paa Vyen, som paa Floden, Arsenallet, Magaziner og Fortet, overmaade stor, og lader endog Fortet la Malgue sprænge to Gange, da dog Efterretninger fra Livorno i Aviserne melde, at det ikke er sprængt. Toulons Erobrere og Ihandhavere General Dugominier og de franske Conventscommisariier have vel forsikket, at Republikens Tab er lidet betydeligt, og at de Franske have der beholdt femten Skibe, hvoriblandt den prægtige Sansculotte paa 130 Kanoner, som p. J. tilforladelig veed at befinde sig ved den engelske Flode; dog, det er høist naturligt, at p. J. ikke allene maa vide det bedre, end disse, men og end Sir Sidney Smith, hvem det var overdraget at udføre den i Aviserne saakaldte i Krigshistorien mageløse Krigsoperation; thi denne Officeer har i sin Officialberetning, der er meddeelt af den engelske Ministerialtidende, meget bevægelig beklaget, at hans Hæld og Evner ikke svarede til hans gode Villie; ligesom der og udtryffeligt siges, at Spanierne ikke vare heldige med at faae den i Havnen liggende Flode i Brand." Saaledes opløst havde den uden Tvivl været i det mindste formakiter upaaklagelig.

36 §. Særdeles kommer det i øvrigt ogsaa ved disse lange sammensatte løse Sætninger an paa, at Forbindelsen er let og lys, saa at de forskellige

Grader af Forhold og Forbindelse mellem Under- og Hoved-sætningen ved Udtrykket paa det næste betegnes. Som Exempel paa een i denne Henseende urigtig Periode ville vi, da Bogen ogsaa er paa Dansk, betiene os af det Exempel, vi hos den engelske Kunstlærer H. Blair finde for os: "Det forekommer mig, at for at bringe Verdens moralske System en temmelig Grad under den idealste Fuldkommenhed, (thi vi kan have Begreb om det, som ikke er os mueligt at naae) og tillige sætte det istand til at forskaffe os en lykkelig, roelig, eller i det mindste taalelig Tilstand; det forekommer mig, siger jeg, at Naturens Herre, for at naae denne Hensigt, fra Tid til anden i de forskiellige Selskaber eller Stater har sat et meget lidet Antal af Mænd, begavede med fortrinlige Indsigter fremfor dem, han i sit Forsyns almindelige Løb har tildeelt andre Mennesker."

Bolingbroke's Breve.

Ikke at tale om, at denne Periode forvirrer i Danskens endmere ved det, der strax i Begyndelsen er udeladt: til en Punct, som er en temmelig Grad o. s. v., viser allerede det indskudte Kliford, siger jeg: at denne Sætning ikke er lykkelig bygget.

At i øvrigt her de i det Foregaaende angaaende Svetydighed og Utydelighed givne Advarsler særdeles komme i Betragtning, følger af sig selv; og kan det altsaa være nok at henvise dertil.

Den næste Regel er, altid at bringe Sætningen til en fuld Slutning. I vore offentlige Blade findes idelig latterlige Urimeligheder og Utydeligheder, som reise sig af, at Sætningen ikke er

sluttet; f. Ex. at den begyndes med et hypothetisk Dersom, eller et causal Da, og nu fortsættes og holde op, uden at der kommer noget, der svarer dertil.

37 §. Vi gaae nu over til Læren om Perioden; og indbefatte de væsentligste den vedkommende Forskrifter, Tydeligheden uberegnet, der er en almeen Fordring, og tilforn behandlet, under de trende Rubriker Eenhed, Styrke, og Runding.

Da Periodens Hovedvirkning bestaaer deri, at flere Forestillinger eller Domme forbindes til een, og samles — saa at sige — i een Focus, vil enhver let føle, at Eenheden endnu der er en vigtigere og væsentligere Fordring, end den ved den løse Sætning kunde være. Dobbelt vigtige blive altsaa her de Forskrifter:

Først, at Scenens Eenhed saameget mueligt maa bevares, og Subjectet ikke lettelig ombyttes; f. Ex.: "Maynz, som først kom i de Franskes Hænder under Cüstine, og som siden Preusserne toge tilbage, kom, efter at de Franskes Forsøg at erobre den paa ny vare mislykkede, endelig efter en hemmelig Artikel i Fredslutningen i deres Hænder"; er, som enhver selv let vil føle, en mindre heldig Periode, end om det hedde: "Maynz, der først kom i de Franskes Hænder under Cüstine, siden blev taget tilbage af Preusserne, og uden Held igien beleiret af de Franske, kom, efter en hemmelig Artikel i Campoformiofreden, endelig i de Franskes Hænder."

Ligeledes at man maa søge at pakke alt for mange og forskiellige Ting ind i hinanden, og altsaa at udspile Perioden med Parentheser, som i det mind-

ske ikke blive mindre ubegvemme, ved det man efter en
 nyere Mode udelader Parenthesetegnet derved. Vi
 ville til Forsøg beholde ovenstaaende Periode: "Mannz,
 der kom først i de Franskes Hænder under Cüstine,
 især, paastod man den Tid, ved Hielp af de Fransk-
 findede — eller som man og kaldte dem Clubisterne,
 der og efter Stadens Sienerobring bleve med skæn-
 dig Grusomhed behandlede, og det ikke blot af Pø-
 belen, men og af dem, der i det mindste ikke gierne
 ville regnes til Pobel — og hvilken Bye af Preuserne
 blev med væbnet Haand taget tilbage — rigtig nok
 i et Dieblik, da de Franskes almindelige Vaaben-
 held og Vaabenkraft temmelig syntes fordunklet, og
 der siden — endog efter at de havde begyndt at
 reise sig igien — med et Missheld, som endog gav
 Anledning til at ymte om Forræderie, en Beskyld-
 ning, hvormed man i de Dage, da Rødselsaanden
 endnu var i sin fulde Virksomhed, rigtig nok var
 meget gavnlig — blev forgiæves beleiret, kom en-
 delig ved en hemmelig Artikel i Camposformiofreden,
 dette Bonapartes første politiske Mesterstykke, hvor-
 ved han ligesom bebudede den Statsmand, som
 han siden har vist sig at være, midt under Vaaben-
 stillstanden i de Franskes Hænder."

Og saa er det især i Perioder, at Homes Ad-
 varsel saavel mod at forbinde bekræftende og næg-
 tende Sætninger, som og Activa og Passiva, ved og,
 bør komme i Døerveielse; f. Ex.: "Robespierre,
 som ikke i Begyndelsen var nogen anseet Taler, og
 siden steg til saadan Anseelse, at han med Føie
 kunde kaldes eenevældig i Frankerig, og fældede
 Fiender og Venner for at betrygge sin Vælde, meente

maaffee dog med al sin tyranniske Grusomhed Republiken det ærlig."

End videre følger det af sig selv, at man endmindre i Perioder end i løse Sætninger maa tillade sig at forlade den begyndte Construction uden at bringe den til Ende.

38 §. Periodens Styrke sætter Hugh Blair deri, at de forskjellige Ord og Led ordnes, og stilles saaledes, at Meningen vises i det fordeelsagtigste Lys, og Indtrykket, Tanken skal gjøre, bliver heelt og fuldstændigt, i det hvert enkelt Ord, og hver Deel af Sætningen faaer sin vedbarlige Vægt.

Herunder indbefatter han først Præcisionen, eller at alle i nogen Henseende overflødige Ord bortskiares, da — efter Quintilians meget rigtige Anmærkning — alt, hvad der ikke er til Nytte, staaer i Veien. Denne Regel, som allevegne er af Bigtighed, er det især i Perioden, deels fordi der saadanne unyttige og overflødige Ord gjøre meest Skade, deels fordi den mindre dannede Smag just der af en falsk Forestilling om Fylde og Runding lettest fristes dertil. Denne Præcision finder da Sted, i Henseende til enkelte Ord:

a) Naar man vogter sig for at tilføie, hvad enten allerede ved hele Udtrykket tilstrækkelig er betegnet, eller der let kan tænkes til (Pleonasmus), som og for at betegne et og samme Begreb uden Nødvendighed paa flere Maader (Tautologie); s. Ex.:

Saa spandt al Vdselhed og overdreven Pragt.

Som haver mangan en i største Armod bragt.

Her findes Tautologien i den første Linie, og Pleonasmen i den anden.

Hvor stimlede ei da af blind Erbedighed.
Endog Vankundige ind i Vor Frues Boelig.

Her gjør Pleonasmen endog Tautologien Vankundige til en Modsigelse mod den blinde Erbedighed, da det dog ikke var at formode, at Blindhed skulde især findes hos oplyste.

Næst vore slette Kiimsmeddes og Versemageres er vel ingen Mark frugtbarere paa dette Slags Ukrud, end vore Rabulisters, hos hvem hvert Ord koster Penge, og en vis Skole geistlige Taleres, som deri finde en Parrhesie.

Den engelske skarpsindige Rhetoriker Campbell tilføier, at der gives enkelte Ord, som med Føie kunne ansees, i sig selv at indeholde deels en Tautologie, deels en Pleonasmus; saaledes er f. Ex. at gienbetale, omdøbe, efterfølge tautologiske; udi, der udi, derudinden, naarsomhelst, o. s. d. l. pleonastiske.

39 §. Men særdeles Betragtning i denne Henseende fortæner Adjectiva, og Adverbia, som mangfoldige Skribenter, der skrive mere for Dre og Die, end Tanke, gemeenligen overlæsse Stilen med.

Naar Biord — siger nysansførte Campbell — bruges med Sparksomhed og Dømmekraft, have de megen Virkning til at oplive Udtrykket; men intet har mere modsat Virkning, end en Ødsling med dem. Skulle de finde Sted, maa de enten være fornødne, eller forskjønnende. Fornødne ere de, naar Tanken ikke uden dem fuldkommen kan fattes; saasom: "Det er meget naturligt, at vi elske det Land, hvori vi leve vel, især det, hvori vi have tilbragt den ubekymrede Ungdom, hvori vi mesten-

deels ere fornsiede med Alt, og finde overalt Fornsielse, fordi vi føre den med os i Hiertet."

L. B. S. 309.

2. Echtre Et. indv. H.

Her kan man ikke borttage noget af Biordene, uden at Tanken lider derunder; ikke enhver Ungdom, men kun den ubekymrede gjør sit Opholdssted kiært; dog behøver denne Ungdom derfor ikke at være fornoiet med Alt uden Undtagelse, nok naar den mestendeels er det; thi i saa Fald finde vi Fornsielse overalt, ved Polen, som under Linien, i Sletten, som mellem Fælde.

Forstkionnende kalder man dem, der ved Siden af Hovedbegrebet sætte et anskueligt Bibegreb, der gjør os det mere sandfælt, hæver det, opliver det, og viser os det just fra den Synspunkt og i det Lys, Skribenten har behov.

Han - - - - -

Hvis Purpur damper af uskyldigt Blod,
Som høit nedkalder Himlens Hevn paa ham,
Han drager frem. Ud aldrig mættet Sværd
Krig følger ham, og Vold, og ublu Rov.

L. B. S. 481.

Abrah. Erobreren og Landsfaderen.

Det første af de her brugte Biord kan maaskee regnes til de nødvendige, thi ogsaa en Camills, en Militiadis Purpur dampede af Blod, men det var Rovedyrs, Voldsmands; blot forstkionnende er derimod Biordet høit; det er ikke blot Sorgens stille Suk, det er Forurettelsens, Mishandlingens høie Raab, der stiger til Himlen. Ikke mindre forstkionnende er det næste aldrig mættet Sværd; det er den uretfærdige, Erobringskrigens, Særkiænde, at dens Sværd

aldrig mættes, da derimod Forsvarskrigen glad
 stikker sit i Skeden, naar Faren er afvendt; og nu
 det sidste: ublu Rov! hvor characteristisk og derhos
 forskionnende! det er ikke Zighvaymandens, der i
 det mindste skjuler sit Ansigt i en Masse, ikke den
 almindelige Rovers, der dog helst driver sit skændige
 Haandværk under Nattens Slør; nei! ved høj lys
 Dag, med ubedækket Ansigt, med eet Ord, ublu
 er Erobringskrigerens Rov.

”De frugtbare Marker forvandles til rædsomme
 Heeder, de forladte Landsbyer tiene vilde Dyr til
 Opholdssted, og kun blodige Spor forkynde, at
 her var Mennesker.”

Jacobis Kortale over Absalon.

Ogsaa i dette Exempel vil man erkiende det samme;
 og vil man tillige lettelig selv kunde giøre den An-
 mærkning, at jo mere Indbildningskraften taler til
 Indbildningskraften, jo hyppigere og passeligere
 findes de forskionnende Biord, og at de ere deshel-
 digere, jo mere de nærme sig til at være fornødne;
 og nu prøve man selv, hvorvidt dette f. Ex. gielder
 om følgende:

Om det maaskee kun er
 Beemods ryggende Dug, Angerens dampende
 Milde Regn, som min Siæl smeltet bortflyder.
 Nadverens Sacramente af Ewald.

Ilions Borg sank, og i Seklers Stormhav
 Ilions Mures styrkende Magt, og selv du
 Ilions gruustreife nye Colos, høit:
 taarnede Roma.

Ode til Buonaparte.

Hvi dirrer
 Lyren syvklangfyldt, som om Musen selv
 Den rørte? — —
 Til Olympfioldbrustedes hjem!

Sammestedes.

40 §. I det Foregaaende er Bindeordenes Udeladelse og Fordobbling omtalt, fordi den er bleven regnet mellem de formeente Talens Figurer; her komme vi tilbage til denne Materie, da disse Ord, og næst dem de relative Pronomina, hvor de ere til Overflod, høre hen blandt det ubehageligste Slags Fyldeord.

Heraf følger naturligtviis, at man først og fremmest maa vogte sig for de polysyllabiske mellem disse, der gemeenlig tillige have et pleonastisk Udseende, som desforuden, endogsaa, naarsomhelst, ligerviis, derudover o. a. fl., som vi kun finde enten hos vore gamle Skribenter, eller i det udspilende Kettergangs Sprog; og er det saameget mere at undres, at det landelamme hvilkensomhelst for ikke ret længe siden hos en Deel af vore bedre Skribenter var kommet i saadan en Yndest, at de endog undertiden temmelig imod Sprogbrugen brugte det aldeles adjectivisk.

Men selv de kortere mono- og dis-syllabiske udelades ikke stelden med Fordeel, hvorved dog især er at agte, at Tydeligheden ikke derved opoffres; saaledes kan Relativet som vel udelades, naar det er Verbets Dativus eller Accusativus, saavelsom, naar det styres af en Præposition, men ikke lettelig i Nominativus; undtagen, hvor her eller der følge lige derpaa; saaledes udelades ofte Bindeordene at,

og o. s. v. Dog finde disse Friheder mere Sted i løse, end det periodiske Foredrag.

41 §. Vi komme nu til den Feil mod Præcision, der ligger i hele Tankens Udtryk, og kaldes Ordriighed, som bestaaer dels i, at vi udtrykker Tanken paa mere end een Maade, som kaldes det langtrukne — eller udstrækker den videre, end paa det Sted var nødvendigt — det vandede (hvortil da og kommer, naar man indblandar ufornodne fremmede Ting, eller unyttige Bildeer, opholder sig for længe ved disse o. s. v.), eller naar man tillige udtrykker, hvad let kunde lade sig tænke til, som gjør Udtrykket slæbende.

⁹Vor Guds Kirke er det vissest farligt, naar de ugudelige Synagoger (Hugonoternes Kirker) ere strax derhos; thi kommer Satan først ind i Paradis, sandelig da er det farligt for vore første Forældre, at de saa forføres til det Onde. Saaer Gedeon først en besynderlig Ephoi i Landet, som er giort af Medianiternes Bytte, sandelig, der er Fare baade for Israel, at de forføres til Afguderie derved, saa og for ham selv; thi det blev ham og hans Huns til en Snare. Hvor saadanne Riættere indtages, der er vist Fare, at andre i Huset forføres af dem; thi vide vi ikke, at en liden Suurdei kan gjøre den hele Dei suur? Har vi ikke seet en heel Hiord ofte at fordærves af et skabbet Faar, og en heel Stad at befænges af et besmittet Huns; saa kan det og gaae med Guds Hiord og Stad tit for eet ondt Mennekses Skyld. Der er intet saa smitsomt som Synd og Falskhed; den er lige det samme til Sielen, som Pestilentsen til Legemet, og Orm

til Eblet, andet, end at Pesten varer en Tid, men Synden og det Onde holder ved altid; den Orm doer ikke, og den Jld udslukkes aldrig. Enhver retsindig Regent lægge derfor Apostelens Formaning vel paa Hjertet: seer vel til, at ei nogen bitter Rod skal opvoxte og giøre Uroe, og mange derved skulle besmittes, thi ond Umgængelse (med Onde) fordærver gode Sæder, og i den Henseende vilde de Spartaner ingen Fremmed indtage i deres Republik, at deres gamle Fædrenekke ei skulde fordærves; jeg seer og for mine Dine, hvor meget det calviniske Kiætterier derved skulde besyrkes, thi Kiætterier er som dødt Kiød, der æder rundt omkring sig" o. s. v.

Biskop Hans Baggers Erklæring angaaende Hugonotterne.

Ingen stode sig over denne lange Afskrift, da deri vel saa omtrent de fleste Feil, der mod Præcisionen ved Ordrighed kan begaaes, paa eet Sted, skionde ikke just i een Periode findes samlede.

42 §. Men hvis Ordrighed er en Feil ved Perioden, som ved Stilen i Almindelighed, da er alt for stor Korthed, hvorved Udtrykket forskiæres isteden for at bestiiæres, det ikke mindre; da, om end ikke Tydelighed, og Sprogriigtighed, dog sikkerlig alle Deles lette Forbindelse, lider derunder; og her komme vi da til Periodes tredie Hovedegenskab, som vi under Navn af dens Runding ovenfor angav. Ikke nok, at Perioden har Tydelighed, Eenhed, og Præcision, den maa og være saaledes bygget, at ikke blot Hoveddelene, men endog alle Bi- og Mellem-sætninger staae hver paa sit beqvem-

meste Sted, og ikke allene paa en god Maade ere sluttede, men og lyst forbundne med det Hele.

Allerede blandt Tydelighedens Forskrifter anmærkedes, at de sammenhørende Ord maatte sættes hinanden saa nær mueligt; men endog hvor Tydeligheden ikke leed under denne Regels Overtrædelse, vilde dog Kundingen derved tabe. Dette faler man f. Ex. saa ofte, hvor ved indskudte Omstændigheder og Parentheser Adjectivet stilles fra Substantivum; man tænke sig f. Ex. følgende Sætning: "En stor, med Røvere opfyldt, hvilke overalt i og efter saa vidtstrakt, langvarig og barbarisk, thi saa kan den nylig fuldendte med Rette kaldes, Krig aldrig fattes, Skov, befæstede ligesom et svælgende rædselsfuldt, ja tilvisse rædselsfuldt for frygtsomme og fredelige Rejsende, Dyb mellem de tvende saa nærliggende, og saa noie foreenede ved deres Handel, Stæder."

Vist har denne selvgiorte Periode ogsaa i Henseende til det Sogte i Udtrykket andre Feil, men vi ville nu, uden at befatte os med disse, eller forandre noget i det Væsenlige, blot see, om vi ikke kunne ved Omfætninger forhielpe den til mere Kundskab: "En stor Skov, opfyldt med Røvere, hvilke overalt efter en Krig, saa vidtstrakt, langvarig og barbarisk, thi saa kan den nylig fuldendte med Rette kaldes, aldrig fattes, befæstede mellem de tvende saa nærliggende og ved deres Handel saa noie foreenede Stæder, ligesom et svælgende og rædselsfuldt, ja for frygtsomme og fredelige Rejsende tilvisse rædselsfuldt Dyb."

Det samme gielder naturligtviis og om Præpositioner, og det, de styre; f. Ex.: "Ville vi nu slutte fra, som nogle Skribenter ere saa redebonne at giøre, Høitidsbram, og Paradejubil til offentlig Glæde"; eller hvad vi saare hyppigen endog hos gode Skribenter finde, men som dog i den periodiske Stiil, hvor Rundheden kommer i Betragtning, altid er en Feil: "Han har nogle Dage for, og adskillige Gange under, ja vel og, hvis jeg ikke husker meget feil, efter sin Reise ladt mig anmode herom."

Ja selv Præpositionernes Adskillelse fra de sammensatte Verba og Adverbia har i den periodiske Stiil noget anstødeligt; saasom: "Det er han stedse kommet mig fore i, at ikke have noksom tænkt Sagen efter", har langt mindre Runding, end: "deri er han stedse forekommet mig ikke noksom at have eftertænkt Sagen".

Og vil vi ved denne Leilighed tillige anmærke, at den i Hverdags sproget og den comiske Stiil ofte brugelige Adskillelse af Ord, som overalt i den alvorlige, saaledes især i den periodiske Stiil er høist upassende; f. Ex.: "Jeg er hverken Franke- eller Øster-rigs, hverken Hol- eller Engel-lands Tals- eller Avinds-mand, agter hverken paa mini- eller antimini-steriale Lov- eller Bag taler".

Ogsaa maa man, endog hvor Tydeligheden ikke lider derunder, vogte sig for, at de relative Pronomina ikke komme for langt fra det, de henhøre til; f. Ex.: "At i Dag Cæsar, hvad vel saa ofte er skeet, berømmes, og opløstes, og forgudes overdrevent og urimeligen, de i Morgen med lige-

faa megen Overdrivelse og Uretfærdighed forhaanes, og fordømmes, lader sig af den menneskelige Skrøbelighed kun alt for vel forklare".

Lillige maa vi her, i Forbigaaende, anmærke, at Adskillelsen mindre søles, naar Adverbierne, og Verberne i Ovenstaaende saaledes skifte Plads, at Verberne, der noiere ere forbundne med Hovedordet, komme Relativet nærmest.

Ligeledes maa Adverbia — ogsaa fra denne Synspunkt betragtet — ikke skilles fra det, de bestemme; s. Ex.: "Han blev overmaade — som enhver da let kan forestille sig — forundret".

43 §. Da det imidlertid er umueligt, eller i det mindste alt for vidtloftigt, at giennemgaae alle de Adskillelser, der med Føie kunne ansees, som Feil mod Periodens Runding, ville vi gaae over til den almindelige Regel, at man maa bringe Hovedordet, og overalt de betydeligste Ord i den paa de Steder, hvor de kunne giøre det fuldstændigste Indtryk. Ikke altid er dette Sted eens; i lidenskabeligt Udtryk er gemeenslig Begyndelsen; hvor derimod mere talesmed Eftertryk til Forstanden, eller for at spænde Forventningen, er Slutningen det fordeelagtigste Sted; ikke sjelden maa en klog Beskedenhed give Midten Fortrinet.

Wig kan du sige Net
Kold mod din Fastemøe;

Kan, som flere i det Foregaaende anførte Steder, være Exempel paa det første.

Hiint Pindus ligit, paa hvis opløstet Top
Hoit Phoebi Helligdom sig hæved op,

Hvis ambradustende lovdakte Gange
 Sødt Sienlyd gav af Pieriders Sange,
 Ved blomsterklædte Bred Castale flod,
 Saa kneiser nær cobanske Blandes Sklød
 O Schimmelman! dit Spølyst.

Vi overlade til Poetiken her at gjøre opmærksom
 paa Virkningen i det afbrudte Vers, og henbise
 blot hertil, med hvilken Smag Stedets Navn her
 er giemt til allerlidst, endog bag efter Eieren's.

Derimod i følgende Periode: "Ofte har min
 Tanke, aldrig saa levende, saa ilende, som nu,
 zittret tilbage til hiin saa sørgelige, men i Sorgen
 og ved Sorgen saa høitidelige Dag, da den ædle
 Mand, som jeg nyeligen nævnte, denne Fædrelandets
 troefaste Ven, dets Orlogsflodes Fabrikmester
 og Commandeurcapitain, dets Videnskabers Sel-
 skabs Medlem, dets Landhuusholdnings Selskabs
 Præsident, Henrik Gerner, bragtes til Jorde".

Mallings Tale over Gerner.

Man agte her paa den Fiinhed, hvormed Taleren
 ved den Vending — "den ædle Mand, som jeg nye-
 ligen nævnte" — sparer hans Navn, indtil han først
 har opregnet, hvad han var; men imidlertid — maa-
 skee, for ikke at paadrage sig Anseende at have brugt
 et Talerkunstgreb, vel og fordi Jordefærdet her var
 Diebliffets Hovedbegreb — ikke slutter med Navnet.*

* Denne Jagttagelse oplyser tillige Grunden til det al-
 mindelige Ordsprog, at man ikke maa begynde sin Tale
 med Jeg, samt de især af forbums Franskmænd iagt-
 tagne mange Distinctioner, hvor man — efter en
 Mand's Rang og Stand — skulde sætte Monsieur, naar
 man skrev en til.

44 S. Men hvor man end sætter Hovedordet, eller Hovedordene, maa man noie agte paa, at lade dem staae frit, og ikke ligesom formørke, eller begrave dem blandt de Biomstandigheder, de ere omgionne af; vi ville, til at oplyse dette, omtumle den nysanforte mesterlig byggede Periode: "Min Tanke har ofte zittret, aldrig saa levende, saa ilende, som nu, tilbage til hiin saa sørgelige Dag, men saa høitidelige i og ved Sorgen, da Commandeurcapitain Gerner, Fabrikmester ved Orlogsskoden, Medlem i Videnskabernes Selskab, Præsident i Landhuusholdningssekskabet, Fædrelandets troefaste Ven, den ædle Mand, jeg nu nyeligen nævnte, bragtes til Jorden".

Tantum series juncturaque pollet.

Hertil udtræbes fremfør Alting, at man maa vel have overtænkt og giennemtænkt sin Periode, inden man sætter den paa Papiret, og være fuldkommen eenig med sig selv, saavel hvad man vil sige, som ikke vil sige, da hine utidig anbragte Biomstandigheder just komme paa saa ubeleilige Steder, ved det de først falde Skribenten ind, medens Pennen løber, og han altsaa maa faae dem anbragte, hvor han kan komme til.

Har man — efter de foregaaende Grindringer — havt Periodens Eenhed for Die, har man vogtet sig for at overlæsse den med Ting, der ere saa uvedkommende, at de kunne bedre udgiøre en Sætning for sig selv, da kan man og, efter Qvintilians smagfulde Udsagn, sætte flige — Biomstandigheder — hvor de bedst passe; ligesom i

en Opsætning af raae Stene selv de uformelige finde et Sted, hvor de kunne anbringes og hvile.

45 J. Da imidlertid Periodens Hovedsærkiænde er, at man ikke kan med fuld Mæening holde op førend den er til Ende, følger allerede deraf, at den ikke kan ende med nogen saadan Biomstændighed; dersom man s. Ex. i nedenstaaende velbyggede Periode: "Det er ubekjendt, af hvilke Lærere, han deri er blevet først underrettet; men de ualmindelige Kundskaber, han i den sildigere Alder viiste at besidde i disse Videnskabsfag, sætter det uden for al Tvivl, at han i sin Ungdom dertil har været grundigen og heldigen anført"

Wilsbgaards Tale over Bernstorff.

paa følgende Maade omsætter Slutningen: "at han har været anført dertil i sin Ungdom grundigen og heldigen", vil enhver let se, at der gives tre eller fire Steder, hvor der med fuld Mæening kunde været sluttet, og at de øvrige Tilfætninger ligesom fløbe bag efter.

Men ikke blot bør en saadan Omstændighed ikke være Periodens Slutning, men det er overalt bedst, at alle sige sættes saa langt foran i Perioden, som mueligt, saa at de vigtigere og betydningsfuldere Ord kunde have Slutningen for sig selv. Man undersøge følgende Periode: "I en Alder, da man nu almindeligen først begynder at give Børn Bøger, da de sædvanligen end ikke gjøre sig noget Begreb om Ting, som de ikke have seet, allermindst om Regieringer, og Lande, og Folkeslag, og Krige, da de allene have Følelse for det, som har umiddelbar Indflydelse paa deres eget physiske Væsen; allerede

i det siette Aar beskæftigede den daværende Krig dette Børn overmaade meget."

Sammebeds.

Man prøve at omsætte denne Periode, og man vil føle, at den taber ikke blot i Runding, men ophører at være Periode; man læse s. Ex.: "Den daværende Krig beskæftigede dette Børn overmaade meget i sit siette Aar, i en Alder, da man o. s. v." Man omsætte den nu paa en anden Maade, og begynde med: "Allerede i det siette Aar — en Alder, da man nu almindeligen først begynder at give Børn Bøger o. s. v.;" og den vil atter tabe ved den alt for lange Adskillelse mellem Præpositionen, og det Verbum, den hører til.

46 §. En anden væsentlig Regel er: aldrig at lade for mange Biomstændigheder komme umiddelbar ovenpaa hinanden, men fordeele dem mellem Periodens forskellige Ledde, og forbinde dem med det Hovedord, de høre til, at de ikke, saa at sige, hænge løse, og ubestemte; s. Ex. hvis man i følgende Periode: "Er der, kunde man spørge, ikke alligevel desforuden Anledninger nok, som kan bidrage til at gjøre disse underholdende Begreber indlysende for Mennesket?"

L. D. S. 379.

Virker, hvorfor Menneskene tale o. s. v.

vil omsætte Biomstændighederne og Biordene: "Er der ikke Anledning nok desforuden alligevel, kunde man spørge, som kan o. s. v.," vil man kunne sammenligne Virkningen af hine Reglers Efterlevelse og Overtrædelse.

Endnu til et Exempel vilde vi tage følgende Sætning: "Fornuften hører altsaa den stærkeste For-

modning for det glade Haab, at Siælen, naar Legemet henfalder i dets Stov, udoifler sig af dets Ruiner, og, maaskee understøttet af et subtilere organisk Legeme, endnu fortsætter sine Tanker og sine Følelser, og, da Siælens hele Natur viser, at den er skabt til en bestandig Tilvæxt, vover den nu uden Ophør fra den ene Fuldkommenhed til den anden, ved at beskue Skaberens i sine Skabninger, og jo høiere den stiger i Fuldkommenhed, des høiere stiger den og i Lykksalighed."

L. B. S. 370.

L. Smith om Dyrenes Bestemmelse.

Man giennemgaae denne i det Hele meget velbygtes Sætning, og undersøge, om der dog ikke i det mindste eet Sted er sammendynget Omstændigheder, der bedre kunde være fordeelte.

47 §. End een vigtig Fordring ved Periodens Bygning er Gradationen, eller at man gaaer fra det Mindre til det Større, lader Periodens Led følge oven paa hinanden i Forhold til deres Vigtighed; man maae — siger Quintilian — vogte sig, at Taler ikke gaaer nedad, og efter det Stærkere sies noget Svagere, som en Tøv efter en Kirkerøver, eller en Ræsviis efter en Ransmand; thi Sætningerne bør forøges og vove. Saare godt oplyses denne hans Forskrift ved følgende Periode: "Da blev Slaviskhed en Dyd, Kierlighed til Fædrelandet en Forbrydelse, Sandhed en Misgierning, Philosophien forfulgt, som en Gudsbespottelse, og den, der ei vilde bøie sig under Aristokratens og Hierarkens Nag, blev anseet som en Oprører."

E. Colbiørnsens Tale i Landhuusholdningssekskabet.

Gradviis gaaes her frem fra Forbrydelse til Misgierning, Misgierning til Gudsbespottelse, og derfra til Oprør; om ikke imidlertid Biordet anseet noget svækker denne Climax, om det ikke burde bytte Sted med forfulgt, vil den concinneste af vore Talere bedst selv kunde bedømme.

Slige udførlige og oratoriske Gradationer lade sig imidlertid ikke anbringe overalt, og endnu mindre maa de søges, hvor de ikke ligesom frembyde sig selv; ligesom de og, naar de forekomme for hyppigen, give Tonen noget Unaturligt, og Stivt; kun for Articulimax, eller Fald fra det Vigtigere til det Uvigtigere, maa man, som desuden ved en anden Leilighed er anmærket, stedse tage sig vare.

48 §. Gives der i Perioden Ting, der enten sættes i Ligning med hinanden, eller imod hinanden, bidrager det meget til Periodens Runding, naar denne Lighed eller Modsatning ved selve Udtrykket gøres føleligt; s. Ex.: "Det er Eder (Landsfædre) vi velsigne, naar I agte Dyd og Fortieneste høiere, end Skioldmærker, og I elske Sandhed mere end Smiger."

E. Colbjørnsen.

Man forandre denne Sætning saaledes: "Det er Eder, vi velsigne, naar Dyd og Fortieneste agtes høiere end Skioldmærker, og naar I elske Sandhed mere end at smigres." Enhver vil føle, at Periodens Runding har tabt; men hvorved? i det første Led, ved det de to hinanden modsatte Begreber ere rullede fra deres Sted, hvort i Enden af sit Comma, og kastede midt ind i Perioden, og desuden omhullede med Biomstændigheder; i det andet ved

det de to modsatte Begreber udtrykkes hvert paa sin Maade, det ene ved et Substantivum, det andet ved en infinitivisk Sætning; ogsaa de tvende forbundne Sætninger have tabt, ved det den første udtrykkes passivisk, og den anden activisk.

Man anstille lignende Forsøg med følgende Sammenligning, og denne Artikel vil være tilstrækkelig oplyst: "At styre dette Konstoerk (Skibet) i bestemt Gang igiennem det ustadige Ocean, det er Skibansforerens Sag; at skabe det med passende Eoner dertil, det er Fabrikmesterens. Hiin skal da erfare, denne maa forudsee. Hiin skal meest bruge Virkelighed, denne maa beregne Mueligheder. Hiin skal maale Vindens Kraft, Vandets Modstand paa Etedet, hvor han seer begge, eller fornemmer begge; denne skal maale Vindens Kraft, og Vandets Modstand, som han oftest ikke seer. Hiin skal kiende sit Skib i alle dets Dele, naar han har det; denne medens han skaber det. — — Hiin er altsaa det vel indrettede Søevæsens Stotte paa Vandet; denne paa Landet. Begge ere de Søestaterne lige uundværlige, begge fortrinligen vigtige."

Malkings Tale over Gerner.

Man vogte sig imidlertid for at lade sig friste til for ofte at anbringe denne Vending, der meget snart trætter, ikke blot for det alt for mærkelig kunstlede deri, men og tillige af en anden Aarsag, som følgende Kapitel vil oplyse.

49 §. Den sidste Erindring, vi i Henseende til Periodens Runding have at giøre, er, at man maa vogte sig for at slutte den med et Adverbium, Præposition, eller andet saadant ubetydende Ord;

ligesom tilforn er erindret, at man ikke lettelig maa henseette en Omstændighed der. Vi ville ster vor Sædvane oplyse dette med et Exempel: "Dette høie Embede gav Absalon Sted i Kongens Raad, hvortil det tidlige Venkskab desuden kunde have gjort ham berettiget."

Jacobis Footale over Absalon.

Her have vi en vel afrundet Periode; nu ville vi omsætte det: "Dette høie Embede gav Absalon et Sted - - - som det tidlige Venkskab havde gjort ham berettiget til desuden." Og ikke allene Rundingen, men selve det Periodiske er tabt, da vi med fuld Meening kunde have holdt op inden det sidste Ord. Dog maa naturligviis her tages i Agt, at — ligesom den løse Sætning — f. Ex. i den daglige Tales Efterligning just med Fordeel sluttet paa denne Maade, er der og Tilfælde, hvor et Adverbium eller en Præposition just ere mellem Periodens Hovedord, og hvor man altsaa kan, og bør slutte med dem; f. Ex.: "Slige Grunde virke altid meest, fordi Mængden, der kun seer giennem Indbildningen, føler dem kraftigst."

Sammebeds.

Her kræver, foruden Ordenes egen Betydenhed, og Forholdet mellem dem, at de sættes paa et saaledagtigt Sted, som Slutningen er; ligeledes:

"O at det havde giældt om at bære Gerner tilbage til Danmark! saa tung, som Pligten var nu, saa let vilde den have været da."

50 §. Ligesom det periodiske Foredrag, selv i den høitidelige Skrivemaade, ikke altid maa anvendes

des, men Perioden afløses, snart med enkelte, snart med løse — kun ikke stiodesløse — Sætninger, saaledes gives der og de Slags Stil, hvor Perioden endog omhyggelig bør undgaaes; dertil hører, foruden den egenlige Efterligning af den daglige Tale, Skuespillet, ogsaa den lette Fortælling, hvad man kalder Folkefkrifter o. s. v.

”Selv Overlast skal du ikke frygte for — mine Folk ere færdige paa det første Vink, og de ere mig troe. — Du studser! — ja min Broder! det kunde maaskee behøves; den hele Sag er ikke saa stult, som du formodede; men hold dig roelig, indtil jeg siger dig til; jeg staaer dig inde for Alt. Man vil vogte paa hvert Skridt af dig; mig mistænker man ikke. — Forlad dig trygt paa mig. Selv Dvøske, vilde jeg ønske, du vilde overlade til min Omhu.”

Dvøske, 4 Act 8. Sc.

”Desuagtet elsker man det Mageligere; og da det ei var mueligt at fælde, og at handle de store Dyr, uden alle Instrumenter, faldt man ventelig snart paa, foranlediget af Reglens spidse Figur, at betiense sig af de skarpeste af Dorenes Tænder, isteden for Knive, og ligeledes af Stene; man tog deraf siden Anledning til, paa Mexicanernes og en Deel vilde Folks Maade, saalænge at hvæsse en Steen paa den anden, indtil man fik den ene spids til Enden; man pressede disse Stene ned i Grenene af Træer; i at voxte sluttede de sig saa tæt om Stenene, at naar man siden brændte Grenene af, fik man en Dyr til at fælde Træerne, og af dem igien at gjøre sig et Slags simpelt Høusgeraad.”

"Jeg vil ikkurt melde fortelig noget om det sidste, saasom der findes utallige Mennesker, der ere idelig i Arbeide, men som er til ingen Nytte, og saasom de samme i Henseende til deres uansadelige Glid og Vindskibelighed, ansee sig selv, som duelige Lemmer i et Societet, da man dog ingen Frugter seer af deres Arbeide, da er det fornødent at tilkiendegive den Fornøielse, som herved findes, og at vise deslige arbeidsomme Folk, hvad Forskiel der er mellem nyttigt Arbeide, og blotte Bevægelser, item at de ofte kunde giøre mere, hvis de gjorde mindre."

R. B. S. 273.

Holbergs mor. Tanker.

Man forsøge, at omsætte et af disse Steder i den periodiske Form, og man vil snart erkiende denne aldeles upassende til det Heles Land og Tone.

Tredie Kapitel.

Om Ordnes Valg i Henseende til Belys.

I J. Bistnok — erindrer en smagfuld Kunstlærer — er Lyden i sig selv en mindre betydende Ting end Meeningen; midlertid har den ogsaa Fordring paa vor Opmærksomhed, da — efter Quintilians Anmærkning, som han anfører — intet kan faae Indgang i vor Følelse, der strax støder an i Øret, ligesom i Forsalen.

Den første og almindelige Regel, man i denne Henseende kan give, er, at alt, hvad der udtales med Vanskelighed, høres med Mishag; vi kunne derfor ikke nok tilraade enhver, høit at forelæse sig

fels, hvad han skriver, da endog ved lang og kritisk
 Døvelse Diet fielden eller aldrig bliver i denne Hen-
 seende den strænge og fine Dommer, som Dret; og
 vil dette da gjøre os opmærksomme paa tre Ting:
 at jo nærmere Tonerne komme Elementernes Sim-
 pelhed: jo mindre sammensatte de ere, jo lettere og
 blødere ere de at udtale; jo længere de ere, jo mere
 melodiske; og jo aabnere, jo mere velklingende; jo
 mere sammensatte, eller forte, eller lukkede de der-
 imod ere, jo haardere, eller tørere, eller stummere
 ere de.

2 §. Det bliver da en Regel, at vi saameget
 som mueligt vogte os for saadanne Ord, hvis alt
 for sammensatte Lyd stode vor Øre ved deres Haard-
 hed, eller hvor alt for mange Consonanter — især
 af de haardere p, f, z, k og t — stode sammen.
 Erfaringen kunne vi let anstille, ikke blot med saa-
 danne polske og russiske Navne, der i det mindste
 ved Diesynet forekomme os ganske uudsigelige, men
 og i vort eget Sprog ved de Perfekter af Deponen-
 tia, man paa senere Tider hos os vil føre i Brug,
 f. Ex. syntz, pintz o fl.; medens man af denne Nar-
 sag har afladt at sige dansk, norsk o. s. v.

Dobbelt føler man denne Haardhed, hvis den
 kommer af en Sammentrækning, og altsaa endnu
 er os ovenikøbet uvant, saasom Mennesklighed,
 elsklig, smertlig, Taknemlighed, barbarisk.

Ikke mindre saarer det, naar dette Consonanter-
 nes Sammenslod voldes ved ny og usædvanlige Sam-
 mensætninger, særdeles, naar disse tillige ved deres
 Længde trætte Dret, og vel endog tillige ved det
 meget, der er pakket i dem, falde Begrebet vanske-

lige, saasom: syvklangfyldt, triumphomtont, Vognborgknuser, Gudsfyren, takkeromtøpt, Uhenstigtspasselighed.

Midlertid maa denne Frygt for Haardhed ikke gaae saavidt, at vi ei paa den anden Side skee Ord — hvis de i vort Sprog skulde findes — der ved alt for stor Bløddhed, eller Sammenstød af for mange aabne Vocaler, saarede Dret, og betog Sproget den mandige Kraft, der er Nordboer eget.

3 §. Ogsaa i Henseende til de lange Stavelser er det at anmærke, at hvis man paa den ene Side bør vogte sig for de Ord, der kun have saa lange Stavelser mellem mange korte, og at f. Ex. Menestelighedernes, Bestieftigelserne o. s. v. ere slæbende og trættende, da bestaaer paa den anden Side Bellheden i Afveksling af korte og lange, lufte og aabne, bløde og haarde Stavelser.

Og naar vi nu have tilføiet, at den samme Stavelse ikke paa en for Dret stødende Maade maa komme oftere for i samme Ord; man tænke sig f. Ex. Zeedhed; at endog flere Stavelser i et og samme Ord ikke vel bør ende eens, og ligesom rime sig paa hinanden, som Omkringsvingning, Barmharm; at det endog ofte støder Tungen og Dret, naar flere Stavelser begynde med een og samme Consonant, saasom forflere, Slyvstik, ville vi forlade en Materie, som man ikke kan gaae for langt i, uden at henfalde til Mikrologie og Pedanterie; og hvor man dog stedse bør have den romeriske Kunstlærers Ud- sagn i Tanke, at kun vor Omhu skal være for Ord, men vor Omsorg for Tanken.

4 §. Kun i Henseende til Forbindelsen mellem Lyd og Betydning maae vi endnu medtage et Par Anmærkninger, den første i Henseende til den saakaldte Onomatopoeie, eller Brugen af saadanne Ord, hvis Lyd betegner det, Ordene udtrykke. Gaae disse alt for vidt, saa de virkelig blive Lyden selv, forfastes de, i det mindste for det ædle og alvorlige Udtryk, som f. Ex. med Lærkens søde Dielili hos Tullin var Tilfældet; en anden Sag er det med de Ord, som uden at efterabe det Betegnede have en nærmere eller fiernere Analogie dermed, enten — som ved hørlige Gienstande — ved den virkelig lignende Lyd: bølge, brøle, skryde, bræge, hvine, tordne, rasle, visle, knittre, flirre, quiddre, tude o. m. a.; eller ved et fælles Kiendemerke, der bringes for Gandsferne, som: Til, Piil, Kiælen, bliid o. m. a., da nemlig de tvende første Ord have Hurtigheden tilfælles med Gienstanden, de tvende sidste virke ved Analogien mellem sandfelig og psykologiske Forestillinger. Kun maa ved alle disse Ord erindres, deels at de ere en Sprogskat, som man ikke uden ewaldst Mynteret tør forsøge; deels og, at de af sig selv ville frembyde sig, naar Skribenten er giennemtrængt nok af sin Gienstand til at vælge det meest træffende og kraftige Udtryk, men at han, ved at søge dem, meget let kan forfalde til høist flaut Fiaserie.

5 §. Den anden Anmærkning, vi have at gjøre i Folge af det næie Slægtskab mellem Lyd og Betydning, er, at man ikke blot maae vogte sig for saadanne Ord, der have en væmmelig eller uanstændig Hoved- eller Bi-betydning, men og for saa-

danne, der ved en lignende Lyd alt for let falde disse i Minde; og at i denne Henseende Ordnes Tugtighed hos et Folk tiltager i samme Grad, hvori Sædernes aftager. Exempler herpaa vil vel ingen forlange.

Fjerde Kapitel.

Om Ordnes Sammensætning i Henseende til Velklang.

I §. Vi inddeele Velklangen med Engel i den, der tilkommer Ordene og Taler i Almindelighed, som vi ligefrem kalde Vellyd, og i den, der grunder sig tillige paa Lydernes Overensstemmelse med det Betegnede, som vi kalde den materiske Harmonie; og begynde nu med Vellyden.

Ligesom vi i Henseende til Ordnes Valg er indrede, at man maa vogte sig for Ord, hvor for mange, især haarde, Consonanter støde sammen, og gjøre Udtalen vanskelig, gientage vi og denne Advarsel i Henseende til Sammensætningen af Ord, og maa man i denne Henseende vogte sig saameget mere, jo nærmere de saaledes sammensilte haarde Ord ved Meningen ere forbundne, og altsaa ved Udtalen maa forbindes. Saaledes vilde en varm Strid være haardere at høre og udtale, end Harm, Strid, siden Adjectivum og Substantivum ere nærmere forbundne end Appositioner.

Men ikke mindre end for de haarde Toner maa man vogte sig for de hvisslende, hvortil især vore Genitiver give saa megen Anledning.

Hans Kælskheds stødste Sprog han stødse hvilede,
opretter neppe ved sin efterlignende Harmonie, hvad
det fattes i Belyd.

Ligeledes maa man i Ordnes Sammenføielse
vogte sig for Hiatus, saasom:

Du Uovervindelige;

i hvilken Anledning det vilde være utilgiveligt, ikke
at giøre Læseren opmærksom paa Aristarchus Car-
stensens Afhandling om Vocalernes Sammenstød i
Fors. i d. st. B. 3die Bind, som maaskee det fineste
Stykke Kritik, vort Sprog har at fremvise.

Ogsaa Opdyngelsen af Eenstavelsesord foraar-
sager en Haardhed, særdeles i Vers, hvor de saa
ofte mod deres Natur og Betydning maa gøres
forte; ligesom paa den anden Side en ublandet
Sammendyngelse af lange, helst sammensatte Ord
gior Stilen slæbende.

2^d J. Fremdeles maa man vogte sig for, at ikke
enten det samme Ord, eller den samme Stavelse,
eller den samme Consonant, i det mindste som Ho-
vedbogstav, og paa een og samme Maade, kom-
mer igjen.

Jeg ved vel, jeg ei er saa fælsom som somme,
er et Exempel, gjort til Spøg for at vise det Latter-
lige i saadanne Sammensætninger; men

Værdig da den Død, du bøde!

er et Beviis, at slikt endog i et alvorligt Digt kan
undslippe en ellers hyperlig Sprogkiender; og stø-
der især en saadan Gientagelse, naar den træffer

med ikke i sig selv vellydende Stavelser; saasom:

Paa qvindexiis den Qvinde vindes vil.

Ogsaa maa man ligesaavel i Ordenes Sammenfoielse, som i deres Valg undgaae at frembringe saadanne Lyd, hvoraf Raadhed kan ulede *назоДата* (væmmelige eller uanstændige Udtryk).

Endnu maa tilføies, at man, fornemmelig i Slutninger enten af hele Perioder, eller af deres Led, Commata, Semicola o. s. v. maa vogte sig for, at ikke enten det samme Ord, eller Ord, som gaae ligesom paa Riim, støde sammen; man tænke sig f. Ex. følgende Sætning: "Ofte var det hændet mig, at naar jeg skulde skrive til dig om denne rædsomme Krig, der tildeels ved Misunderes Svig har saa frygtelig udbredt sig"; eller: "ofte naar jeg i Anledning af vundne Feldslag og erobrede Lande horte tale om Takkéfester og Jubelfange, forekom det mig, som jeg stod ved Molochs Billedstøtte, saae de affindige Modre kaste deres spæde Børn i hans gloende Arme, og nu søge at overdøve disses Jammerstrig med vilde Høitidsfange."

3 §. Mærkeligt er det imidlertid, at der gives Tilfælde, hvor Gientagelsen af den samme Lyd synes at smigre Øret; vi tale her ikke om det egenlige Riim, som det horer under Poetikens Sphære at sysselsætte sig med, men om Alliterationen, eller det saakaldte Bogstavriim, som bestaaer i, at adskillige nær paa hinanden følgende Ord bestaae af samme Begyndelsesbogstaver, eller Stavelser; uden at indlade os paa det Brug, Digtekunsten deels i Raad-

hedens, deels i Forkunstslingens Dage har gjort deraf, ville vi blot anmærke, at den, naar den synes kommet af sig selv, kan — uden at Læseren som oftest selv er sig det bevidst — oplive Siælens Opmærksomhed for Begrebernes Liighed, eller Modsetning; i en Comedie findes f. Ex.: "En Støtte faaer jeg; men om Bødlen eller Billedhuggeren skal sætte mig den?" Man sætte her: "Bødlen, eller Steenhuggeren", og man vil sole, at Modsetningen har tabt. Meest og smagfuldest Virkning gjorde den imidlertid, naar just de lignende Stavelser udgøre det Lignende, og de afvigende det modsatte i Begreberne; saasom:

Vi skal ikke overtales, men overbevises.

Niels Ebbesen 3die Act 1ste Scene.

"Men jeg kan vel tænke — hedder det i et Brev fra den lærde Gram til en af hans Frænder, der var indviklet i de pietistiske Stridigheder — at den, som er ikke at rette, er ikke at redde."

Hundrede Exempler kunne saaledes anføres af vore bedste Skribenter, hvor Lydenes Liighed og Uliighed heldigen bidrager til at gøre Tankernes Forhold føleligere; men ligesom man paa den ene Side maa omhyggelig vogte sig for denne Lydens især hyppige Stenkomst, hvor den slet ikke staaer i nogen Forbindelse med Tanken, saaledes maa man paa den anden Side ikke paadrage sig mindste Mistanke om, at saadanne Udtryk ere søgte; som man vel overalt kan troe, at de hos vore gode Skribenter, en Malling, Colbjørnsen o. fl. ere indbragte af Tanken, da denne Overensstemmelse og

Forskiellighed i Ordenes Dannelsse just uderykke Begrebets Skatteringer; hvo kan derimod holde det ud, naar man i vor gamle *P. Svos* Dedication af hans *Kiæmpeviser* til Dronning *Charlotte Amalia* læser:

Disse Viser
 Wise hen til Wiisdem
 Og undervise den Uvise,
 At lære den gode
 Og forkaste den onde Wiis —
 De ere
 Listige og lystige;
 Ei saa kunstige, som gunstige;
 Ei syndige, som yndige;
 Ei artige, som tartige.

4 §. Da imidlertid Alliterationen — naar det ikke skal være et alt for usælt Legebærk — egentlig henhører til Harmonien, vilde vi vende tilbage til de øvrige den blotte Belyd vedkommende Forskrifter; og komme vi da nu til de didholdende Regler for Sammensætningen af hele Perioder. At giennemgaae denne Materie med den Udsørlighed, hvorved vi finde den behandlet hos de Gamle, bestemme de fordeelagtigste Fodmaal (Pedes) o. s. v., vilde ved vort mindre musicalske Sprog og mundtlige Foredrag være en ilde anvendt Møie; saameget mere, som de gamle Kunstlærere, efter at have giennemgaaet denne Lære paa det nøiagtigste, dog selv give denne Advarsel, at man ikke maa ængste sig for at faae disse Fodmaal anbragte, da de, hvor de høre hiemme, nok komme af sig selv. Hos os indskrænke de tvende vigtigste Forskrifter for Pe-

riodens Belklang sig til tvende Ting: den rigtige Fordeeling af dens enkelte Led; og dens Slutning, eller Tonesald.

5 I. Ved det mundtlige Foredrag vil enhver med mindste Opmærksomhed finde Fornødenheden af Hvilsepunkter til at drage Aanden; ogsaa behøves kun liden Erfaring til at opdage, hvor ubehagelig, og ofte selv for Tydeligheden ufordeelagtig, en Virkning det gjør, naar disse ikke falde der, hvor Meningen har sine, ved Interpunctionstegnene antydede, Hvilsepunkter; heraf kunne vi altsaa lettelig slutte Fornødenheden i, at anbringe disse med Hensyn saavel til Tankens som Drets Fordringer.

Den første af disse er da, at de enkelte Underafdeeler eller Led ikke maa være for lange; skiondt vi heri ikke kunde, som Romerne, tælle Skribenten Stavelserne til, vil dog Dret, naar man kun stedse vil gjøre det til Dommer, lettelig advare ham, naar han overskrider det passende Maal. Følgende Comma vil enhver f. Ex. finde for langt: "Saa som vore navnkundige nordiske Mænd sielden eller snart aldrig efterlade sig nogen egenhändig Efterretning om deres Livs og Levnets mærkværdige Bedrifter."

Forfær for Griffensfeldts Levnet.

Men ikke nok, at vore gode Profaister omhyggeligen vogte sig for stige usigelig lange Led; de sørge og for, at give Ledene indbyrdes et vist vellydende Forhold til hinanden, som snart bestaaer i en Lighed, snart igien, for at forebygge Monotonien, i en Afveksling; snart, og som oftest, i en Gradation, saa at Ledene alt blive længere, og længere; snart igien i et pludseligt Affald, saa at, efter flere

længere Led, Perioden ligesom bryder af med et kort o. s. v. Man giennemgrandste, med Hensyn hertil, nogle af Jacobis, Mallings, Colbiørnsens, Abildgaard's, Hierulfs Perioder, og man vil have Leilighed at anfille Betragtninger i Mængde over denne lønlige Musik.

"Danmark og Norge! elskte, herlige Fødeland! mærk Sandhedens Vink, hør dens Stemme, og vær retfærdig! Athenen og Rom vare det til sine Tider. Deres Borgere samlede sig velvilligen om Belgiorernes Gravsteder, og indprentede sig der Erbødighed for Dyd og adel Daad. Denne Erbødighed gav dem Ild og Mod for Fødestavnens, og disse Stater stode. Men Athenen og Rom glemte Gravmalerne, og med dem Dyden, og Daaden, de oplivede, og Staterne segnede — og faldt — og reiste sig aldrig! —"

Mallings Sørgetale over Berner.

"Men ogsaa Danmark savner ham (Lårdorph). Det var stolt af at eie en saadan Mand! nu har det tabt een af sine Prydelser, og hvo skal oprette dets Tab! Med Haab seer det hen til sine unge Sønner, som have helliget sig til Videnskaberne, og opfordrer deres Mod til dette stolte Forsøg. Maatte dog Lårdorph's Aand hvile over dem! maatte de med alvorlig Higen kappes om at naae dette herlige Mynster! studere, som han! tænke, som han! leve, som han! Her er Belønninger at vinde, store herlige Belønninger: roelig Tilfredshed med sig selv, varigt Minde hos et skionsomt Folk, evig Glæde hos Altherren i de salige Daaninger."

Jacobis Misdetale over Lårdorph.

”Et uopretteligt Tab bør man stræbe at glemme; det skal derfor ikke være min Hensigt, at udtrykke vort Savn, og oprive det endnu smertende Saar. Men den sande store Mands Minde bør være uforglemmeligt; det kan ikke ofte nok igientaltes; ikke ofte nok med Taknemmelighed erindres; ikke ofte nok fremstilles, som lærerigt, som opmuntrende Exempel.”

Abildgaards Bortale over Bernstorff.

”Vi ville hastig bortvende vort Die fra hine sorgelige Dage, da Menneskerettighederne vare ukendte, da Folket succede under Lehnstyranniet, der trodsede Kongernes Magt; da Hierarkiet havde udbredt et ægyptisk Mørke over hele Europa, saa man ikke skintede andet Lys end vaticanske Vandstraaler, der omstyrtede de vaklende Troner, og Kanatismens Faller, med hvilke Roms graadige Præster, i det algode Væsens hellige Ravn, tændte de Baal, der vare beredte for enhver, som torde tænke, at Fornuften var Menneskets Eiendom.”

E. Colbjørnsens Tale i Landhuusholdningssekkabet.

”Naar han møder for den evige Dommer, at aflægge Regnskab for de Unge, der vare ham betvoede! naar Følgerne af hans førte Liv ligge klart for den Alvidendes Die, da skal han fremstille dem, i hvis Siæle han nedlagde Sæd til Virksomhed, til Dyd, til mandig Daad, og Frugterne af denne Sæd skal regnes ogsaa ham til Løn!

Kierulffs Mindetale over D. J. Samsøe.

6 §. Ved at giennemgaae ovenstaaende, vil man tillige forefinde Exempler for den næste Forskrift,

Slutningen angaaende; "man maa — siger Qvintilian — vogte sig for alt Haardt og Afbrudt, især ved Sætningernes Slutning, hvor Sjælen ligesom hviler, og qvæges." Man har derfor givet den Regel, at man — især hvor det gielder om Værdighed og Høihed — skal lade Tonen lige indtil Enden voxre alt mere og mere, og altsaa ikke blot giemme de længste Led af Perioden, men og de klangrigeste og meest tonende Ord indtil Slutning.

Men er end dette en vigtig Regel, saa er dog Afvevling en endnu vigtigere; en Tale, hvis Perioder vare samtligen saaledes byggede, vilde snart trætte vort Øre; i det mindste vilde en saa idelig søgt Skionhed tilsidst tabe al Virkning paa os; man forbeholde derfor saadanne Perioder, som det især ligge os Magt paa, at vinde vore Tilhørere for, saasom Udgangsperioden af en heel Tale, eller af en Afdeeling — overalt enhver Periode, efter hvilken der bliver en udmærket Pause — den fulde numerose Slutning; i Middelperioderne være det nok, naar man vogter sig, ikke at slutte disse med korte og ubetonede Ord, saasom Particlerne, Pronomina, Postpositioner; med mindre saa er, at Meningen giver dem Vægt, og følgerlig Tone; heller ikke med lange leddeløse Ord, hvor Tonen ligger paa fjerde eller femte Stavelse. Til Dplysning ville vi affkrive et Sted af Malling, som den, der fremfor alle vore Talere udmærke sig ved mandig Velklang: "Det var et Tankeprog, som et af Alderdommens Folk, jeg mindes nu ikke, hvilket, indlemmede i Theorien af sin Statskonst. Vil Fyrsten være agtet af sine Naboer, da vaage han over Landsgrændsen. Vil han

være velforsvaret ved Grændsen, da vaage han i sine Provindser. Vil han være adlydet i sine Provindser, da regiere han i sin Hovedstad. Vil han regiere i Hovedstaden, da være han Herre ved sit Hof. Vil han bestyre sit Hof, da være han Huusfader. Vil han være Huusfader, da beherske han sig selv."

Mallings Tale i Anledn. af Kronprinds. Giftermaal.

Her finde vi idelig, dog ikke symmetrisk eller kunstlet Afvæxtling med trochæiske, og jambiske, og haldactyliske Udgange; Monotonie, og affecteret Eurythmie ere begge undgaæde. Følgende Sted af (dabærende Lieutenant) Hohlenbergs Tale ved Gerners Sørgeminde føie vi til de ved en anden Leilighed anførte, som Ex., at selv Pronomina, naar de have Vægt, med Fordeel slutte Perioder: "Rei! hvad jeg her, hvor Individets Klager taales, fordi du elskede Individet saa faderlig, hvad jeg her fortæller om mit Savn, det lyder ikke for dig. Men naar det har viist den Straale fra den herlige Siæl, som her oplivede mig, da skal mellem de Taare, som her flyde ved din Urne, ogsaa blande sig en medlidende Taare for mig."

De Gamle, som gjorde saa udmærket Væsen af Stilens musicalske Velklang, fandt saa megen Skønhed ved en gradviis Fremstigen i Længde, at de endog havde et eget Navn til saadanne Vers, som begyndte med et Eenstavelsesord, og nu gik stavelsesviis frem; de kaldte dem rhopaliske. Ramler har af Cicero anført Steder, hvor Slutningsordene fremgik saaledes rhopalisk; maaskee kunde liget og op-

dages i vort Sprog; i det mindste kunde man vel fremvise rhopalisk byggede Commata; men det er at haabe, at Meningen og Tilfældet, ikke blot Drets Lust, har frembragt dem; og til Mynster kunne de ingenlunde tiene.

7 §. Ogsaa den af de Gamle givne Regel for Slutningen, at det Stykke af Hovedsætningen, hvor med Perioden sluttes, bør være, om ikke det længste, dog ligesaa langt, som den foregaaende Mellesætning, er ikke saa bogstavelig at efterleve, at der jo gives Tilfælde, hvor just det modsatte gjør Virkning; saaledes: "Selv at kunde afmaale og afvoie Skibenes Egenstaber efter Vindenes og Vandets Virkninger og Modvirkninger, selv at beregne forud Formen for Straaget, Forholdet for Rejsningen, Stedet for hvert et Tong, hvert et Knæ, hvert et Spiger; det blev nu den udmærkede Fabrikmesters første Egenstøb: at bestyre Ørerne, og Hamrene, og Meislerne i Værksederne, det blev den anden."

Mallings Tale over Gerner.

Derimod maa man, endog uden for den periodiske Stil, vogte sig, naar man overskiærer en Sætning, at ikke den sidste Deel bliver, som man kalder det, maver, hvorved som oftest baade Velklangen og Meningen lider. Exempler derpaa kan man finde i Mængde i den S. 81 anførte forknyttede Periode.

Der gives i øvrigt mange Jagttagelser i Henseende til Periodernes Velklang, som her forbigaaes, dels fordi de gaae ind i det alt for Enkelte

og Smaalige, deels og fordi de lettelig kunne forlede Begynderen til at sætte for stor Priis paa disse Skionheder af anden Rang, og derfor opofre de væsentligere, og vigtigere.

8 §. Af samme Aarsag ville vi og fatte os kortelig i Henseende til den malende Harmonie. Vi have allerede, i Anledning af Onomatopoeien, berørt de egentlig maleriske Ord, og tillige erindret, at foruden den umiddelbare Liighed, Ord kan have med hørlige Gienstande, gives ogsaa den middelbare, naar de ved Hielp af een eller anden Egenffab, de have tilfælles med den betegnede Ting, sandfeliggiøre dens Forestilling, f. Ex. ved Hurtighed og Langsomhed, Lethed og Vanskelighed, Haardhed og Blødhed. Vore Digtete, især Ewald, ere rige paa saadanne maleriske Udtryk, som overalt og dette Malerie egentlig hører til den mere musicalske og lyriske Digtkunsts Sphære; den tredie Overeensstemmelse er mellem Lyden og de menneskelige Følelser, som egentlig er Virkningens Analogie; saaledes give lange bløde trochæiske Tonefald os Ideen om Veemod og de samme Følelser, fordi disse udtrykke sig deri; fortilende dactyliske om Raskhed, Munterhed, Iver; korte jambiske om Kraft, Brede, Trods o. s. v.

Skraakkende Straaler forkynde min Komme,
 Drabende Tordener buldrer min Harm.
 Røsten af Herrens retfærdige Domme
 Brolet, saasnart jeg opløster min Arm.
 Men en fremmed Kraft af Jorden,
 Kraft, som gjør den Stærke svag;

Edens Luft har qvalt min Torden,
 Skjgger bøde for mit Slag.

Obaddon i Adam og Eva. Mellemf. mellem 4 og 5 Act.

Taare! sig, hvorfor du rinder
 Paa den Stoltes blege Kinder
 Ved et ubestølet Leer!
 Grumme! lad, lad af at græde!
 Ak! du spiller kun din Smerte;
 Det af Sorg bespændte Hjerter,
 Som din Medynk skulde glæde,
 Ak! det Hjerter slaaer ei meer!

Balders Død 2 Act 2 Optrin.

Kong Christian stod ved høien Mast
 I Røg og Damp. o. s. v.

Men endskiøndt dette fornemmelig og mærkeligt findes i Poesie, vil man dog ved nøiere Eftergrandfkning finde en lignende, skjøndt mere skulde Rhythmus i skion og udtryksfuld Prosa; man undersøge f. Ex. Dyvels smeltende Klager:

”O de lykkelige Dage! nu ere de ikke mere! kunne ikke være, kunne aldrig mere komme tilbage.”

1ste Acts 11te Scene.

”Glem aldrig, hvad De der sagde: De vilde være alle Ulykkeliges Veninde.”

3die Acts 12te Scene.

Ogsaa her glide de bløde Trochæer over i hinanden; nu derimod hos den forbittrede Christian: ”I her, anden Gang i Dag — fører den Skyldige bort, siger jeg! — See! læs dette Brev, og beed saa for ham, om du kan!

Sidste Acts sidste Scene.

Misfærdig troe man ikke, at nogen af Delene er søgt; Tankens, Lidenskabens naturlige Udtryk førte det med sig. Lignende Erfaringer vil man kunde anstille ved at giennemgaae andre vore Belsalenheds Værker. Man sammenligne f. Ex. den sørgelig høitidelige Melodie i Slutningen af Maltings Mindetaler over Berner og Geuß med det raske mandigglade Rythmus i Slutningen af hans Tale ved Kronprindsens Formæling: "Dette er Offeret, vi skyldte Høitiden, og det er ædelt, og værdigt vor Belgiorers Dyd, værdigt hans Valg"; eller det, F. H. Guldberg sagde til Ribers og Ludvig Reventlows Minde: "Hvo kiendte en Riber, og tilstaaer ei, at han var blid som Menneske, varm som Ven, driftig som Borger, sjelden som Lærer, værdig de Taarer, der fulgte hans Støv til Jorden, værdig den Kiærlighed, der følger hans Minde til de sidste Dage! Hvo kiendte den nyshenfarne Ludvig Reventlow, og tilstaaer ei, at han — den Mand, der ringeagtede de meest glimrende Udsigter, for med end større Kraft at kunne virke til Almueoplysning — at han fortjener Borgerkrandsefen! Hæder om hans Navn, hans Grav og hans Minde o. s. v." med den høitidelige pragtfulde Slutning af hele Taler: "Saaledes stige Sekler op over din Jøse! fast og uraamet staae du i Storm og Torden, under alle Omvevlinger, eene boielig til det Gode, eene foranderlig til det Bedre! uledet af Menneskegunst, uskærket af Menneskevrede, og over dig hvile den Eviges Varetægt!

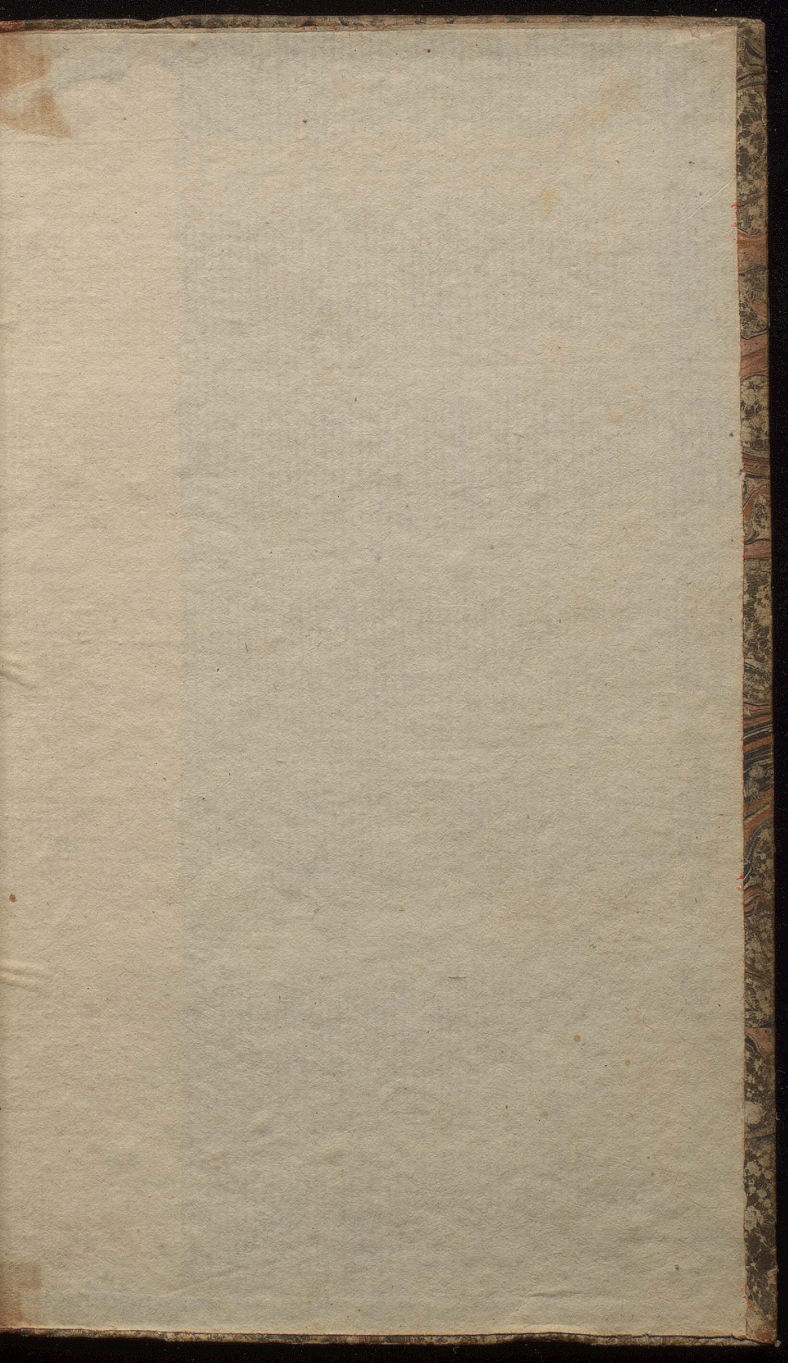
Tale paa det blaggaardske Seminariums Diaarsfest.

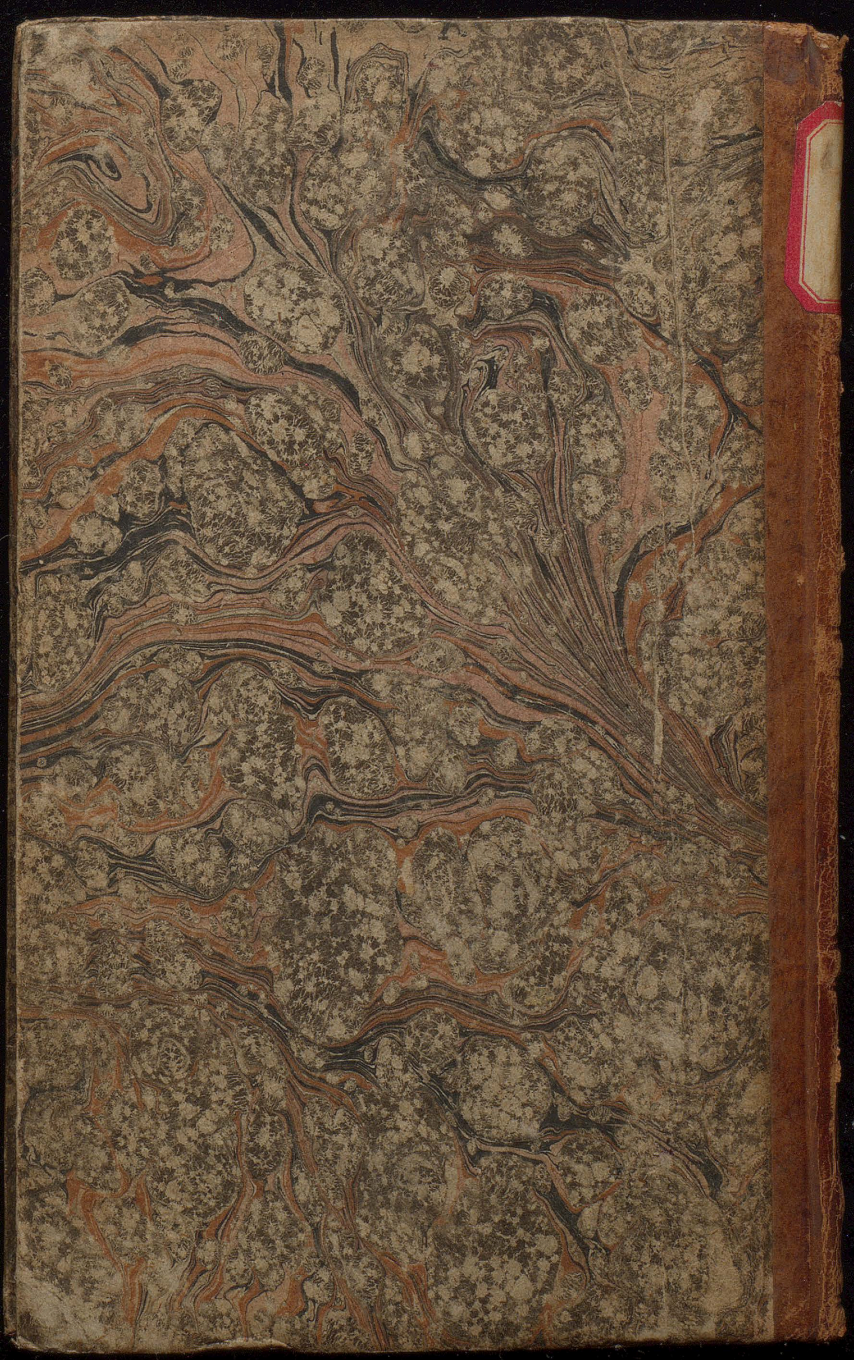
9 §. I øvrigt vogte man sig saavel for egenlige Vers, som alt for kiendelig Afrunding og Afcircling af sine Perioder, endog i de Slags Foredrag, hvor det høitidelige og pragtfulde Udtryk finder Sted. At man end mere maa vogte sig derfor i Esterligninger af daglig Tale, og hvad andre ievnere Foredragslags, der gives, følger af sig selv; men den vigtigste Foreskrift er endnu, at ligesom allerede ethvert Udseende af en alt for omhyggelig Bestræbelse for Udtrykkets Harmonie misligger, maa man dobbelt tage sig vare, at man ikke for dens Skyld tilfidesætter Lydelighed, Rigtighed, Tynd, eller nogen anden af Stilens væsentlige Fordringer, og især ikke belæsse Stilen med de saakaldte Complementa Numerorum, intetbetydende Fylde- og Glif-ord.

T r y k f e i l.

S. 32. Lin. 16. hine besvarede disses Ild, las disse
besvarede hines.

— 43. — 4 v. fr. de Gamles, las de Svenskes.

H

536